

Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak Ve Borçları

Araştırma

Ali CENGİZ*

* Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Ticaret Hukuku ABD.
(Res. Asst., Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Business Administration,
Commercial Law Department) (E-posta: ali.cengiz@deu.edu.tr)

ÖZET

Dünya ticareti büyük oranda üretici ile tüketici arasında tacire bağımlı ya da bağımsız olarak hareket eden aracılara faaliyetlerine dayanmaktadır. Acente bu süreç içerisinde tacirden bağımsız fakat sürekli olarak tacir nam ve hesabına sözleşmeler akdederek ya da bu sözleşmelere aracılık ederek hizmet sunmaktadır. Acentelik ilişkisi, müvekkilinin ticari faaliyet sahasını ilgilendiren bir işin görülmesi ihtiyacına yöneldiğinden alelade hizmet veya vekâlet ilişkisinden ayrılmak istenmiştir. Hangi hukuk sisteminde olursa olsun acentelik ticari bir ilişki yaratmaktadır. Fakat acente kavramının içeriği ve anlamı bir hukuk sisteminden diğerine farklılık göstermektedir. Bu nedenle acenteye tanınan hak ve borçların muhatabı da farklı özellikler sergilemektedir. İşte bu çalışma acente kavramını ve acentelik sözleşmesinden doğan hak ve borçları karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede Avrupa Birliği düzenlemeleri ile özellikle Almanya ve İsviçre'deki acentelik hükümleri halen yürürlükte olan ve 01 Temmuz 2012'de yürürlüğe girecek Türk Ticaret Kanunu hükümleri karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Aracılık, acente, acentelik sözleşmesi, acentenin hakları, acentenin borçları

ABSTRACT

COMMERCIAL AGENT AND ITS RIGHTS AND OBLIGATIONS DERIVING FROM COMMERCIAL AGENCY CONTRACT

Global trade is substantially based on facilities served by intermediaries during the process of supply and demand. Intermediary may be under principal's direct control or may itself be an independent enterprise. In the said process, commercial agent as a "self employed" intermediary, serves with continuing authority to negotiate and conclude such transactions on behalf of and in the name of its' principal. Since the commercial agent fulfills the requirements of the principal's commercial expectations, the relationship between commercial agent and the principal is totally different than those in labor contract or any other contract that may lead to empower to act on someone's behalf. Therefore the relationship is accepted to constitute a commercial relationship in every legal system however the concept and the meaning attributed to commercial agent is diverse in different national laws. The subject of the rights and duties (obligations) that is derived from commercial agency contract consequently may vary from one legal system to another. Herein this paper, a comparative analyze upon commercial agency term and contract that unites the rights and obligations of commercial agent is selected as an aim. In this manner, provisions stipulated in European Union Law and European Law particularly in German "Handelsgesetzbuch" and Swiss "Obligationenrecht" will be compared with Turkish Trade Law currently in force and new provisions codified by Law 6102 which is going to be in force by 1st of July, 2012.

Keywords

Intermediary, commercial agent, commercial agency contract, rights of commercial agent, duties/obligations of commercial agent

Giriş

Sosyal ve ekonomik eğilimleri farklı nihai üreticilerin tamamına tek bir merkezden hitap edilebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle dünya ticareti büyük oranda aracılık müessesesine dayanmaktadır. Aracılık, mal veya hizmet değişimini sağlayan sözleşmelerin kurulma aşamasından ifasına dek hatta ifa aşamasından sonraya etkili temsil yetkisi ile hareket edebilen, tacire sürekli veya arızı bir ilişki ile bağlı fakat ondan bağımsız ve aracılığı meslek edinmiş kişilerin faaliyetleridir. Aracılık faaliyetlerinden faydalanan müvekkil kuruluşa maliyeti ve şube giderlerinden kurtulur. Bunun karşılığında ilişkinin niteliği ve kapsamı dikkate alınarak aracıya bir miktar ücret ödenir.

Aracıların hukuki durumu, ilk olarak yürüttükleri faaliyetin çerçevesini belirleyen sözleşmelere göre tespit edilebilir ve birbirlerinden ayrılabilir. Bu sözleşmeler aracılara, yürüttükleri faaliyetler dışında ve bunlara ek olarak, daha geniş hak ve yetkiler bahsedebilir veya borç ve yükümlükler yükleyebilir. Örneğin satıcı ile depo veya taşıma sözleşmesi akdetmiş aracı aynı zamanda malların teslimini ve mülkiyetini satıcı nam ve hesabına alıcıya devretmekle yükümlü tutulabilir. Öte yandan bu sözleşmelerin alıcı ile yapılması halinde, malın alıcı nam ve hesabına satıcıdan teslim veya mülkiyetinin devralınmasına ilişkin sözleşme hükümleri kararlaştırılabilir. Bu tür hüküm içeren sözleşmeler, aracıya ilave herhangi bir menfaat sağlamaz fakat yapmış olduğu hizmetin karşılığında, kendisine ödenecek ücreti talebe ilişkin bir hak bahşeder. Aracılık müessesinin özü bu hakka dayanır. Bu nedenle aracılardan, hizmet sunduğu veya aldığı kişilerle olan sözleşmesel yükümlüklerinin esasını ve türünü ayırt etmeye yarayan ve bunları tamamlayan da bu husustur. Aracılık ilişkisi iç ilişkiden başka dış ilişkide üçüncü kişilerin varlığına bağlıdır.

Aracılık fonksiyonları, depo ve taşıma sözleşmesi örneklerinde olduğu gibi "tipik" sözleşmelerin bir şartı veya yan yüküm içeren hükümlerinden kaynaklanabilir ya da başlı başına ve doğrudan bir sözleşmenin konusunu oluşturabilir. Acente, temsil yetkisini haiz olarak sürekli bir biçimde sözleşmelerde aracılık etmek veya bu sözleşmeleri yardımcı olduğu tacir ad ve hesabına akdetmek karşılığında ücret isteme gibi bazı haklar, müvekkilin menfaatlerine uygun hareket etme gibi bir

takım borçlar üstlenir. İşte bu çalışma acentenin hak ve borçlarına ilişkindir.

Çalışmaya acentelik kavramı ve bu kavramın çeşitli hukuk sistemlerinde anlamı ile başlanacaktır. Acentenin unsurları yalnızca zikredildikten sonra acentenin tacir sıfatı taşıması gerekip gerekmediği tartışılarak acentelik sözleşmesi ile ilk bölüm tamamlanacaktır. Daha sonra genellikle Alman Hukuku ile karşılaştırmalı olarak, 01.07.2011 tarihinde yürürlüğe girecek olan 6102. S. Türk Ticaret Kanunu ve halen yürürlükteki 6762 S. Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde acentenin hak ve borçları ele alınacaktır.¹

1.1. Acente Kavramı

Acente kavramı, ülkeden ülkeye değişik anlamlara gelebilmekte hatta aynı hukuk ailesine mensup ülkelerin, kavrama verdikleri isim farklılık gösterebilmektedir. Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi Anglosakson Hukukunun hâkim olduğu ülkelerde acente, başkası ad ve hesabına hareket etme yetkisini haiz kişilere denmektedir.² Bu yetki yazılı ya da sözlü, açık ya da örtülü bir sözleşmeyle verilebilir.³ Nam veya hesabına işlem yapılan tacir olmasa bile temsil yetkisi haiz aracılardan yürüttükleri faaliyetler de, acente kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Müvekkilin tacir olması gerekmediği gibi acentenin yürüttüğü faaliyetin de ticari nitelik taşıması gerekmez.⁴ Bu yönüyle Anglosakson Hukukunda acente, tacirin tüm yardımcılarını kapsayan bir anlama sahiptir.⁵ Aslında durum

1 09.07.1956 T. 9353 S. 3 Ter. RG. Bilindiği üzere 6762 S. Türk Ticaret Kanunu 01.07.2012 Tarihi itibarıyla yürürlüğünü yitirecek, 6102 S. ve 13.01.2011 T. Türk Ticaret Kanunu (14.02.2011 T. ve 27846 S. RG) 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu nedenle bundan böyle, halen yürürlükteki Kanun TTK, 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecek 6102 S. Türk Ticaret Kanunu, YTTK olarak anılacaktır.

2 SAINTER, Séverine, **Commercial Agency Law: A Comparative Analysis**, Ashgate, Burlington, 2002, s. 216.

3 MUNDAY, Roderick, **Agency: Law and Principles**, Oxford University Press, New York, 2010, s. 20.

4 LUSK, Harold F., HEWITT, Charles M.D., DONNEL, John D., BARNES, A. James, **Business Law**, 3rd. Edition, Irwin-Dorsey, Georgetown, 1974, ss. 321-323. ; DALHUISEN, J.H., "Domestic Contract Laws, Uniform International Contract Law and International contract Law Principles. International Sales and Contractual Agency", **European Business Law Review**, Yıl: 2000, Cilt 11 S.4, s. 201 vd.

5 Tacirin bağımlı ve bağımsız tüm yardımcılarını acente kavramı kapsamına girebilmektedir. Özellikle sorumluluk hukukuna dair

Türk Hukukundaki temsil müessesesine tekabül etmektedir. Bizim anladığımız manada acente için "self-employed commercial agent" terimi kullanılmaktadır.

Acentelik müessesesi Alman Hukukunda "Handelsvertreter", İsviçre Hukukunda ise "Agenturvertrag" başlıkları altında düzenlenmiştir. "Handelsvertreter" in Türkçe tam karşılığı "ticari mümessil" olmasına karşın Türk Hukukundaki acentelik kurumu ile örtüşmektedir. İsviçre Hukukundaki "Agenturvertrag" Türkçeye "acentelik sözleşmesi" olarak çevrilmiştir.⁶ "Agentur" terimi Almanya'da da zaman zaman kanuni terim "handelsvertreter" olmasına karşın, uygulamada kullanılmaktadır.⁷ Benzer türden karışıklık Türkiye'de de yaşanmakta, gerçekte acentelik faaliyeti olmasına rağmen yürütülen faaliyet, acentelik yerine "bayilik", "distribütörlük" gibi kavramlarla nitelenmektedir.⁸ Eskiden, acente ol-

madıkları halde kendilerini "emlak acentesi", "iştihsat acentesi" olarak sıfatlandıran gerçek ve tüzel kişilere de rastlanmakta idi.⁹ Sayılan son örnekler uygulamada artık acente değil ajans olarak anılmakta; fakat acentelik yerine bayilik ve distribütörlük terimleri, önelerine; genel, bölge, merkez gibi nitelermeler eklenerek kullanılmaya devam edilmektedir.

1.1.1. İngiliz Hukukunda

Acente kavramı İngiliz Hukukunda¹⁰ çok geniş ve esnek bir müessese olduğundan kapsamını belirlemek oldukça güçtür.¹¹ Acentenin tanımı, 1.1.1994 tarihinde yürürlüğe giren 7.12.1993 T. ve 3053 S. Acenteler Hakkında Yönetmelik md. 2 ile verilmiştir.¹² Buna göre; acente, sürekli bir yetkiye dayanarak mal alım ve satımına ilişkin sözleşmelerde müvekkili hesabına aracılık eden veya bu sözleşmeleri müvekkili nam ve hesabına akdeden bağımsız kişiler olarak tanımlanmıştır. Tanım içerisinde geçen "self-employed" terimi aslında gerçek kişiler için kullanılan bir ifadedir.¹³ Fakat doktrin tüzel kişilerin de acente olabileceğini kabul etmektedir.¹⁴ Sözleşme yapma yetkisi olan ve olmayan acente ayrımı dikkate alınmıştır. Acentelik sözleşmesi herhangi bir şekil şartına tabi değildir.¹⁵ Acentelik faaliyetinden söz edebilmek için acentenin bağımsız olması gerekir.¹⁶ Yönet-

kaynaklarda temsil yetkisi olmayan tacire bağımlı işçiler dahi acente olarak anılmaktadır. Ticari mümessil, ticari vekil ve seyyar tüccar memuru gibi bağımlı tacir yardımcıları ise zaten temsil yetkileri haiz olduğundan acente olarak adlandırılmaktadır. Tacirin bağımsız yardımcılarından yalnızca tellal, "broker" olarak ifade edilmekte; komisyoncuya yine acente denilmektedir.

6 KAYIHAN, Şaban, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Beta, İstanbul, 1999, s. 7.

7 Almanca çeviri için bkz. Leitsätze, Entscheidungsgründe 1-4,8-9,11-13, Tenor. (<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=db&lang=de&ihlmlang=de&lng1=de,fr&lng2=da,de,el,en,fr,it,nl,&val=89938:cs&page=>) Son Erişim Tarihi: 08.09.2011. Ayrıca bkz. EREM, Turgut S, **Ticaret Hukuku Prensipleri**, Cilt 1, 5. Baskı, İstanbul, 1973, s. 257 içinde 3 ve 4 numaralı dipnotlar.

8 Distribütörlük ve acentelik, benzer özellikleri bulunmasına rağmen birbirinden oldukça farklı kavramlardır. Her ikisi de piyasanın aynı basamağındaki rakipler arasında değil alt basamaktaki aktörler ile yapılan dikey anlaşmadır. Fakat acentelik, müvekkili nam ve hesabına sözleşme yapma ya da sözleşmelere aracılık etme faaliyeti iken distribütörlük piyasaya mal veya hizmet arz eden satıcıdan belirli bir süreyle ya da süresiz olarak sürekli mal veya hizmet alma ve alınan mal veya hizmeti kendi nam ve hesabına pazarlama faaliyetidir. Distribütör ve sağlayıcının hak ve borçları acentemüvekkil ilişkisinin hak ve borçlarından farklıdır. Örneğin sağlayıcı, distribütöre, sürüm arttırıcı faaliyetleri için reklam materyallerini sağlamak zorunda iken, müvekkilin sözleşme ile kararlaştırılmadıkça böyle bir sorumluluğu yoktur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. HESSELINK, Martin W., RUTGERS Jacobien W., DIAZ, Odavia Bueno., SCOTTON, Monalla., VELDMAN, Muriel, **Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts**. Munich, 2006, s. 258 vd. ; SCHULZ, Albrecht, "Protection of Agents, Distributors and Franchisees" in **Disributorships, Agency and Franchising in an International Arena: Europe, The United States, Japan and Latin America**, Edited by Dennis Campell, Louis Lafili, Kluwer, Denter, 1990, s. 39 vd. ; CHRISTOU, Richard, **International Agency, Distribution and Licensing Agreements**, 4th. Edition, Sweet & Maxwell, London, 2003, ss. 190-191.

9 EDGÜ, Ekrem, **Ticaret Hukuku**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1964, s. 187. ; KARAYALÇIN, Yaşar, **Ticaret Hukuku Dersleri, Ticari İşletme**, Ankara, 1957, s. 409. ; KAYIHAN, s. 9.

10 Bilindiği üzere Anglo-Sakson veya Anglo-Amerikan Hukuk sistemi Common Law; "**common law**", "statute law" ve "equity law" olmak üzere üçlü sacayağı üzerine şekillenmektedir. Çalışmamızın İngiliz Hukuku ile ilgili kısmı yasa ya da kanun hukuku olarak bilinen "statute law"u kapsamaktadır. Common Law hakkında daha fazla bilgi için bkz. ELLIOT, Catherine ve QUINN, Frances, **English Legal System**, London, 2004, s. 11 vd.

11 BOWSTEAD, F.M.B. ve REYNOLDS, Graziadei, **Bowstead and Reynolds on Agency**, 17th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2001, ss 1-29.

12 The Commercial Agents (council Directive) Regulations 1993 No 3053. Madde metni için bkz: (<http://www.legislation.gov.uk/ukxi/1993/3053/regulation/2/made>) Son Erişim Tarihi: 08.09.2011. Bundan böyle anılış: İngiliz Acentelik Yönetmeliği.

13 STEINMANN, Thomas ve KENEL, Philippe ve BILLOTTE, Imogen, **Le Contract d'Agence Commerciale en Europe**. Schulthess, Zurich, 2005, s. 53.

14 SAINTER; 2002, p. 215, SINGLETON, Susan, **Commercial Agency Agreements: Law and Practise**, Butterworths Series, London, 1998, s. 4.; BOWSTEAD/REYNOLDS/GRAZIADEI, s. 590.

15 MUNDAY, s. 39.

16 Marjandi Ltd vs Bon Accord Glass Ltd, 15 October 2007, WL

melik kapsamı, yalnızca mal alım satımına ilişkin aracılığa yöneliktir. Hizmet değişimi amacıyla yapılan sözleşmeler için aracılık faaliyeti kapsam dışındadır. Yine de aslen mal alım satımı için yapılan aracılığa eşlik eden hizmet alım satımına dair faaliyet, acenteliğe engel değildir.¹⁷ Acente müvekkili nam ve hesabına aracılık etmeli veya mal alım satımına dair sözleşmeyi müvekkili nam ve hesabına akdedebilmelidir. Kendi adına müvekkili hesabına veya müvekkili adına kendi hesabına ya da tamamıyla kendi ad ve hesabına yapılan işlemler acentelik faaliyeti içerisinde değerlendirilmezler.¹⁸ Acente ve benzer hukuki ilişkilerin birbirinden ayırt edilmesi tanımlamanın genel olması nedeniyle oldukça güçtür. Bu bakımdan Yönetmelik hangi ilişkilerin kapsam dışı bırakıldığını ayrıntılı biçimde düzenlemektedir.

İngiliz Acentelik Yönetmeliği md. 2/1'e göre şirket, dernek veya birlikleri bağlayıcı işlemler yapmakla yetkilendirilmiş kişiler acente tanımı dışında bırakılmıştır. Ayrıca bir ortaklığı bağlayıcı işlemler yapmakla yetkilendirilmiş ortaklar da acente sayılmamaktadır. Müflisi bağlayıcı işlemler yapabilen iflas organlarının da acente tanımı kapsamına girmedikleri belirtilmiştir. İngiliz Acentelik Yönetmeliği md. 2/2 ise acente tanımı ile örtüşse bile acentelik faaliyeti olarak nitelenemeyecek faaliyetleri saymıştır. Buna göre ücret karşılığı yapılmayan aracılık işlemleri, menkul kıymetler borsasında gerçekleştirilen aracılık işlemleri ve Birleşik Krallık nam ve hesabına bağlayıcı işlemler yapmakla yetkilendirilmiş gerçek veya tüzel kişilerin işlemleri kapsam dışı bırakılmaktadır.¹⁹ Ayrıca, md. 2/3'de acentelik faaliyetinin ikincil kaldığı kişiler için Yönetmelik hükümlerinin cari olmayacağı belirtilmiştir.

İngiliz Acentelik Yönetmeliği'nin kendine özgü ifade yöntemi acentelik algısının Kıta Avrupası Hukukundan önemli ölçüde farklı olduğunu göstermektedir. Acentelik ilişkisinin kapsamı satım

sözleşmesi ile sınırlanmıştır. Başkasına ait malları sürekli olarak o kişi nam ve hesabına satabilen veya belirli bir şahıs nam ve hesabına sürekli olarak mal alabilen herkes acente kapsamına girebilmektedir. Kıta Avrupası ticaret kanunlarının özünde yatan ticari işletme kavramı ve acentelik ilişkisinin bu kavramla ilişkilendirilmesi İngiliz Hukuku için bir gereklilik olarak görülmemiştir.

1.1.2. Alman Hukukunda

Alman Hukukunda acentenin tanımı Alman Ticaret Kanunu²⁰ § 84.(1)'de yapılmıştır. Buna göre bağımsız olarak, serbest meslek sahibi sıfatıyla, sürekli bir biçimde bir işletme sahibi hesabına sözleşmelerde aracılık eden veya bunları onun adına gerçekleştiren kişi'ye acente denmektedir.²¹ Acentelik faaliyeti bakımından gerçek veya tüzel kişi ayrımı yapılmamıştır.²² Maddenin devamında; bağımsız "selbständig" olmanın, acentenin faaliyet esaslarını ve çalışma saatlerini belirleyebilmesi anlamına geldiği belirtilmiştir. Mal veya hizmet alım-satımına ilişkin bir ayırım gözetilmemiş konusu hizmet değişimi olan sözleşmelere aracılık faaliyetleri de acentelik kapsamında değerlendirilmiştir.²³ Sözleşme yapma yetkisi haiz acente ve sözleşmelere aracılık eden acente ayrımı kabul edilmiş, ücret hakkının doğum anı ve yetkinin yazılı verilmesi gibi bazı konularda farklı hükümlere tabi tutulmuştur.

Acente kural olarak tacir sıfatını haizdir. Ancak, 1998 yılında HGB'de yapılan reform ile tacir tanımı sadeleştirilmiş, § 84'e IV. fıranın eklenmesi ile acentelik faaliyetinin ticari işletme boyutlarına ulaşması gerekmediği açıklığa kavuşturulmuştur.²⁴ İngiliz Hukuku'nun aksine

20 10.05.1897 T. Handelsgesetzbuch im Bundesgesetzblatt Teil III. Bundan böyle anılış: HGB.

21 ANONİM, Handelsgesetzbuch, 18. Auflage, Deutscher Tashcenbuch Verlag, München, 1979, sh.38, ayrıca <http://dejure.org/gesetze/HGB/1.html>. Son erişim tarihi: 09.09.2011.

22 HOPT, Klauss, **Handelsvertreterrecht**, 3 Auflage, Beck'sche Kurz-Kommentar, Verlag C.H. Beck, München, 2003, rn. 7 § 84HGB. ; KOLLER, Ingo., ROTH, Wulf-Hennig., MORCK, Winfried, **Handelsgesetzbuch, Kommentar**, 3. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2002, rn. 2 § 84 HGB.

23 KÜSTNER, Wolfram ve THUME, Karl-Heinz, **Handbuch des gesamten Aussendienstrechts, Band 1, Das Rect des Handelsvertreter**, 3. Auflage, Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Heidelberg, 2000, s. 70-71.

24 SCHMIDT, Karsten, **Handelsrecht**, 5. Auflage, Carl Heymans Verlag, Köln, 1999, s. 719. ; CANARIS, Claus-Wilhelmd, **Handels-**

4947410 pf. 15. Metin için bkz.: (http://www.scotcourts.gov.uk/opinions/CA_06.html) Son Erişim Tarihi: 08.09.2011.

17 MUNDAY, s. 19.

18 Sagal vs Atelier Bunz GmBh. Royal Courts of Justice Strand London WC2A 2LL 03.07.2009. NCN: [2009] EWCA Civ 700. Case No: A3/2008/1034. Karar metni için bkz. (<http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2009/700.html&query=bunz&method=boolean>) Son Erişim Tarihi: 08.09.2011.

19 Detaylı bilgi için bkz. aşağıda 1.1.4.

acentelik faaliyetini benzer ilişkilerden ayırt edebilmek daha kolaydır. Teknik itibarıyla kapsam dışı bırakma yerine kapsama dâhil ilişkileri belirleme-ye yönelik net tanımlama yöntemi benimsenmiştir. Acente müvekkil nam ve hesabına hareket eden bağımsız bir tacir yardımcısıdır. Fakat sürekli biçimde kendi adına müvekkili hesabına sözleşmeler akdeden kişiler de acentelik hükümlerinden faydalanabilmektedir.

1.1.3. AB Hukukunda

AB'nin 1986 T. ve 653 S. "Acenteliğe Dair Üye Devlet Hukuklarının Koordinasyonu Hakkındaki" Direktifi acentelere ilişkin düzenlemesidir.²⁵ Direktifin birinci kısmı, kapsam başlığını taşımaktadır. Birinci maddenin ilk bendinde Direktif ile öngörülen uyumlaştırma ölçütlerinin, üye devletlerin acenteler ile müvekkilleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen kanun ve yönetmelik, tüzük, tebliğ gibi kanun altı normlara uygulanacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin ikinci bendinde, direktifin amaçları doğrultusunda acente teriminin; *müvekkili hesabına ticari mal alım satımında arabulmak veya ticari mal alım satımına ilişkin hukuki muameleleri müvekkili namına ve hesabına yapmak üzere devam eden -sürekli- yetkiye sahip, bağımsız arabulucu*²⁶ anlamına geldiği bildirilerek acentenin tanımı yapılmıştır. Birinci maddenin son bendinde ise direktifin anlamı çerçevesinde acente olarak nitelenemeyecek kişiler sayılmıştır. Buna göre:

Bir şirket veya tüzel kişiliği (association) bağlayıcı taahhütler yapmakla görevlendirilmiş memur ve amir

Ortaklarını bağlayıcı taahhütlerde bulunmakla hukuki olarak yetkilendirilmiş ortak

İcra-iflas hukukundaki iflas masası ve tasfiye

recht: ein Studienbuch. 23. Auflage, Carl Heymanns Bech'sche, München, 2000, s. 319.; HOPT, rn.28-29 § 84 HGB.

²⁵ 31986L0653 celex numaralı "Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agent". OJ L 382, 31.12.1986. p. 17-21. Bundan böyle anılış: Direktif. Direktifte acente, İngilizce "selfemployed commercial agent", Almanca "selbständig handelsvertreter", Fransızca, "agents commerciaux indépendants" ve İtalyanca "agenti commerciali indipendenti" terimleri ile kullanılmıştır. Metinler için bkz. (<http://eur-lex.europa.eu/>)

²⁶ Direktif metninde yer alan tanım: "a self-employed intermediary who has continuing authority to negotiate the sale or the purchase of goods on behalf of another person, hereinafter called the 'principal', or to negotiate and conclude such transactions on behalf of and in the name of that principal" dir.

memur, "receiver"²⁷ ve/veya "receiver" tarafından atanmış kişi, acente olarak nitelendirilemeyecektir.

Direktifin istisnalar başlıklı ikinci maddesinin birinci bendinde, menkul mal değişimi ile işgal ettikleri sırada veya menkul mal değişimi sektöründe iş yapan acenteler ve Birleşik Krallık'ta 1979 tarihli Kraliyet Ajanları Yasasınca oluşturulmuş "(Krallığın) Denizaşırı Hükümet ve Yönetimleri için Kraliyet Ajanları"²⁸ olarak bilinen kurum direktifin kapsamı dışında bırakılmıştır. Düzenlemenin ikinci bendinde ise, Üye Devletler'in ulusal hukuklarına göre, acente olarak yürüttükleri faaliyetlerin ikincil kaldığı gerçek veya tüzel kişilere, direktifin uygulanmamasını sağlamaya yönelik hakları olduğu kaydedilmiştir.

İkinci Kısım "Haklar ve Borçlar" başlığını taşımaktadır. Üçüncü madde acentenin, dördüncü madde müvekkilin hak ve borçlarını, beşinci madde ise bu iki maddenin üye devletlerce bertaraf (deroge) edilemeyeceğini hükme bağlamaktadır. Direktifin hak ve borçlar ile ilgili kısmına aşağıda acentenin hak ve borçlarında ayrıca değinilecektir.

1.1.4. Türk-İsviçre Hukukunda

TTK md. 116/1'de acentenin tanımı; "ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tâbi bir sıfatı olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimse" şeklinde verilmiştir. YTTK md. 102 ise acenteyi; "ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendi-

²⁷ Direktif metninde geçen "receiver" kelimesi, İngiliz İflas Hukuku "Insolvency Act 1986" ile geliştirilmiş ve "Enterprise Act 2002" ile son halini almış bir kavramdır. Türkçeye "kayyum" olarak çevrilmektedir. Fakat Türk Hukuk'undaki kayyum kurumu ile birebir örtüşmez. Bu nedenle terim aynen kullanılmıştır.

²⁸ Crown Agents for Overseas Governments and Administrations, set up under the Crown Agents Act 1979 in the United Kingdom. Temelleri sömürgecilik yıllarına, 1749'a dayanan bu kurum, 1974'e dek doğrudan Britanya Krallığı bünyesinde idari bir organ idi. Daha sonraki süreçte Ltd. Şirkete dönüştürülmüş ve özel hukuk hükümlerine tabi olmuştur. Ancak Britanya Krallığına has bu kurum adı içinde geçmesine rağmen acente olarak değil ajan olarak nitelenmektedir. Kraliyet Ajanları Yasası en son 1995'de yenilenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.crownagents.co.uk

ren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimse" olarak tanımlamıştır. Böylece, doktrinde haklı olarak, sözleşme yapma yetkisi olan acentenin, akdi ticari işletme adına değil, müvekkili olan tacir adına yaptığı eleştirisi giderilmiştir.

İsviçre Hukukunda ise acente OR²⁹ Art. 418/a'da "bir hizmet akdi ile bağlı olmaksızın, bir ya da birden fazla müvekkil için sözleşme görüşmelerini yapmak veya bunları onlar ad ve hesaplarına akdetmek taahhüdünü sürekli olarak üstlenen kişi" şeklinde tanımlanmıştır.

1.1.5. Genel Değerlendirme

İngiliz Hukukunda acente yalnızca mal alım-satım sözleşmelerine özgü bir yetkiye sahip iken Türk, Alman ve İsviçre Hukukunda acentenin aracılık ettiği ya da akdettiği sözleşmeler özel bir konu sınırlamasına tabi tutulmamıştır. İngiliz ve İsviçre Hukuklarında acente tanımlanırken ad ve hesabına sözleşme yapılan ya da bu sözleşmede aracılık edilen kişinin tacir veya işletme sahibi olup olmadığı dikkate alınmamıştır. Oysa acentelik ilişkisi, Alman Hukukunda işletme sahibi ile Türk Hukukunda ise tacir ile kurulan bir ilişki olarak kabul edilmiştir.

TTK md. 116'nın bazı ifade değişiklikleri taşımaya karşın HGB § 84 ve OR 418/a ile uyum içinde olduğu³⁰ söylenmesine rağmen bazı esaslı ayrımların bulunduğunu da kabul etmek gerekmektedir. Hem TTK md. 116, hem de YTTK md. 102 acentenin bağlı tacir yardımcısı olmadığını örneklemeye çalışmıştır. Oysa ne HGB ne de OR bu tür bir teknik izlememiştir. OR ve HGB'de doğrudan acentenin bağımsız bir tacir yardımcısı olduğu belirtilmiştir. Özetle her hukuk sisteminde benzer ifade ve tanımlamalarla yer verilen acentelik ilişkisine farklı içerik ve özellikler atfedilmiştir. TTK'ya mehz teşkil eden İtalyan MK hükümleri³¹, YTTK ile getirilen değişikliklere kaynak gösterilen Direktif, hatta HGB ve OR hükümleri özde paralel düzenlemeler olmasına rağmen bazı ayrıntılarda farklı yorumlanmıştır. Bu

²⁹ 30.03.1911 T. Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrechts). Bundan böyle anılış: OR. Metin için bkz: (<http://www.admin.ch/ch/d/sr/2/220.de.pdf>) Son erişim tarihi: 10.09.2011.

³⁰ KAYIHAN, s. 11.

³¹ POROY, Reha ve YASAMAN, Hamdi, **Ticari İşletme Hukuku**, 10. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2004, s. 219.

farklılıklardan en belirginini 10.02.2004 T. Avrupa Topluluğu Adalet Divanı³² 1. Dairesi'ne, "Mavrona vs. Delta Davası"nda ulusal yetkili ve görevli Yunanistan Mahkemesi tarafından yöneltilen soruların yanıtında belirgin olarak izlenebilmektedir.³³

Karara konu olay, Yunanistan'da Delta adlı bir şirketin mallarını % 9'luk komisyon karşılığında sürekli olarak kendi adına fakat müvekkili hesabına satan tacir yardımcısının EEC 653/86 S. Direktif anlamında acente olup olmadığıdır. Davaya konu uyumsuzluk ilgili Yunanistan Mahkemesine intikal ettiğinde, süreklilik arz eden bir ilişki dâhilinde malları kendi adına müvekkili hesabına satan Mavrona Şirketi'nin:

1. Direktifin "müvekkili nam ve hesabına işlem yapan" ibaresi karşısında kapsama alınıp alınmayacağını,
2. Eğer alınmayacak ise 86/653 lafzı dışında "fact a lacuna"³⁴ olarak mı çıkarıldığını,
3. Eğer "fact a lacuna" ise kıyasen kendi adına başkası hesabına işlem yapanın, Direktif kapsamına sokulup sokulamayacağını,
4. Eğer sokulamayacak ise, ulusal mahkemelelerin iç hukuklarında mevcut hükümlere göre kıyaslama yapmaya yetkili olup olmadıklarını, sormuştur.

Delta, Almanya Hükümet Temsilcisi ve AB Komisyonu, ATAD 1. Daire'sinin sorulara gerekçeli cevap vermesi gerektiğini³⁵, buna karşılık Mavrona ise sözleşmenin komisyon sözleşmesi olmadığını, acentelik sözleşmesi olduğunu; bu çerçevede 86/653 kapsamına girdiğinde tereddüt bulunmadığını ve Mahkemenin sorulara cevap vermesine gerek olmadığını savunmuştur.³⁶ İtalya Hükümet Temsilcisi Mahkeme'nin daha önce bu tür sorulara

³² Bilindiği üzere TFEU Art. 256 ile Avrupa Birliği Mahkemeleri yeniden isimlendirilmiştir. Çalışmamızda Mahkeme'ye karar tarihindeki adı ile atıf yapılmıştır. Bundan böyle anılış: ATAD.

³³ www.europa.eu.int, Birlik müktesebatı gereği, ulusal mahkemeler iç hukuklarına geçirdikleri Birlik hükümleri ile ilgili yorumları muhatap oldukları davayı meseleli müstehire ile bekleterek (AB) Adalet Divanı'na sormaktadırlar. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) Art. 267. Ayrıntılı bilgi için bkz: TOBLER, Christa ve BEGLINGER, Jacques, **Essential EU Law in Charts**, 2nd Lisbon Edition, hvgorac, Budapest, 2010, s. 307. Mavrona vs Delta Davası ve ATAD Kararı için bkz: (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003CO0085:EN:PDF>) Son erişim tarihi: 11.09.2011.

³⁴ Terim kanun boşluğunu ifade etmektedir.

³⁵ Bkz. Mavrona vs. Delta Kararı, paragraf 9.

³⁶ Mavrona vs. Delta Kararı, paragraf 11.

hiç muhatap olmadığına işaret etmekle yetinmiştir.

Yunanistan ve Alman Hükümet temsilcileri 86/653'deki açık tanımın, kendi adına başkası hesabına sözleşme yapanları kapsamadığını; kendi adına başkası hesabına sözleşme yapanlar ile başkası nam ve hesabına sözleşme yapanların aynı neden ve gerekçelerle aynı korumadan faydalanılamayacaklarını belirtmişlerdir. İtalyan Hükümet Temsilcisi ise, Mavrona ile birlikte, Almanya ve Yunanistan Hükümet temsilcilerinin aksine, "komisyoncu acente" olarak nitelendirilen sürekli olarak kendi adına başkası hesabına sözleşme yapanların Direktif kapsamında değerlendirilmesi ve Direktif ile sağlanan haklardan yararlandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. ATAD 1. Dairesi kararını Yunanistan ve Alman Hükümet temsilcilerinin gerekçelerine dayandırarak vermiş; fakat Direktifin, üye ülke mevzuatının elverdiği durumlarda sürekli olarak başkası hesabına kendi adına sözleşme yapanların başkası nam ve hesabına sözleşme yapanlara sağlanan korumalardan yararlandırılmasına engel olacak biçimde yorumlanmaması gerektiğini vurgulamıştır.³⁷

Hem TTK md. 117'de, hem de YTTK md. 103'de; "Sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar" hakkında özel hükümler saklı kalmak kaydıyla acentelik hükümlerinin tatbik edileceği belirtilmiştir. Bu hüküm karşısında acentelik tanımları benzer olsa da kavramlarının Alman ve İsviçre Hukukundan farklılık taşıdığı, bu haliyle İtalyan Hukuku ile benzerlik gösterdiği söylenebilecektir.³⁸

1.2. Acentenin Unsurları

Acentenin tanımında yer alan unsurlar birlikte değerlendirildiğinde acentenin, tacirden bağımsız "self-employed", "selbständig" olması; acentelik ilişkisinin yazılı ya da sözlü, örtülü veya açık bir sözleşmeye dayanması; ticari bir işletmeyi ilgilenen sözleşmelerde aracılık veya bu sözleşmeleri

37 Mavrona vs. Delta Kararı, paragraf 13-14,15-17.

38 Arkan, TTK'daki acentelik hükümlerinin, esas itibarıyla İtalyan Medeni Kanun hükümlerinden faydalanılarak düzenlendiğini fakat OR ve HGB'nin de dikkate alındığını belirttikten sonra; acenteliğin İtalyan Hukukunda yalnızca bir başka kişi adına sözleşme yapılması hususunda aracılık faaliyeti olarak ele alındığını, buna karşılık HGB ve OR'de acenteye ayrıca sözleşme yapma yetkisinin de verilebileceğine işaret etmiştir. ARKAN, Sabih, **Ticari İşletme Hukuku**, 6. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 200, s. 151.

tacir nam ve hesabına imza etmesi; bunu kendisine tanınmış bir yer veya bölge içinde yapması, faaliyetin süreklilik "continuing" arz etmesi ve bu faaliyetin meslek edinilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

1.3. Acentenin Tacir Sıfatı

Doktrinin büyük çoğunlukla, acentenin tacir olduğu³⁹ ya da kural olarak "ipso jure" tacir sayılması gerektiği⁴⁰ fikrinde birleşmektedir.⁴¹ Bir başka görüş acentenin TTK md. 12/b.12 "per se" kabul edilerek tacir olduğu sonucuna varılamayacağı yönündedir.⁴² Acentenin tacir olduğu veya kural olarak tacir sayılması gerektiği yönündeki görüşün dayanağını TTK md. 12/b.12 oluşturmaktadır. Buna göre, aksi ispatlanıncaya kadar boyutu ve büyüklüğü ne olursa olsun acente işletmesi ticari işletmedir ve TTK md. 14/1 gereği bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa kendi adına işleten kişiye tacir dendiğinden, acentenin ipso jure tacir olduğu ya da sayılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat TTK md. 12 bir ticari işletme tanımı yapmaktan ziyade ticari işletmenin görünüş şekillerini örneklemektedir. Örneklenen ticarethane ve fabrikadır. Hem ticarethane hem de fabrika ticari işletmenin bir türü değil fakat eskimiş görünüş şekilleridir, bu sebeple TTK md. 12'ye YTTK'da yer verilmemiştir.⁴³ Bu şekillerin yalnızca işletme örneği olarak gösterildikleri için, ticari işletme tanımının diğer unsurlarını taşımaları bile ticari işletme sayılmaları mümkün değildir. Taraflar aksini iddia etse de etmese de, hâkim her iki tarafın tacir olması halinde uygulanacak hükümleri işletebilmek için tacir sıfatının bulunup bulunmadığını re sen tetkik edecektir. İflas davasında da hâkim iflası istenen gerçek veya tüzel kişinin iflasa tabi kişilerden olup olmadığını kendiliğinden araştıracaktır.⁴⁴

39 ÖZDEMİR, Necdet ve KINACIOĞLU, Naci, **Türk Ticaret Hukuku Başlangıç Hükümleri**, 5. Baskı, Ankara, 1984, s. 203.; EDGÜ; 1964; s. 192.; DOMANIÇ, Hayri, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Cilt I, Temel, İstanbul, 1988, s. 309.; EREM; 1973, s. 258.; BAKTIR, Selma, **Ticari İşletme Hukuku**, İzmir, 2004, s. 57.

40 BAHTİYAR, Mehmet, **Ticari İşletme Hukuku**, Beta, İstanbul, 2003, s. 129.; KAYIHAN; 1999; s. 20.

41 DERYAL, Yahya, **Ticaret Hukuku**, 6. Baskı, Trabzon, 2002, s. 77.

42 KARAHAN, Sami, **Ticari İşletme Hukuku**, 13. Baskı, Mimoza, Konya, 2004, s. 299.; ARKAN, s. 186.; POROY/YASAMAN, s. 221.

43 YTTK md. 11 gerekçesi.

44 PEKCANITEZ, Hakan ve ATALAY, Oğuz ve SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral ve ÖZEKES, Muhammet, **İcra İflas Hukuku**, 5. Bası,

Benzeri haller dışında acentenin tacir sıfatı taşıyıp taşımadığına ilişkin teorik tartışmanın acentelik ilişkisi bakımından pratik bir sonuç yaratabilmesi oldukça güçtür. Çünkü acentelik ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda taraflar arasındaki ilişkinin acentelik olup olmadığına dair bir inceleme yapılacaktır. İlişkinin acentelik olduğuna kanaat getirilirse taraflar tacir olsa da olmasa da, acentelik hükümleri işletilecektir. Fakat tacir müvekkil, iddiasını kendi defterlerine dayanarak ispatlamak veya acentenin tuttuğu ya da tutması gerektiği defterleri delil⁴⁵ olarak kullanmak isterse acentenin tacir sıfatı taşıyıp taşımadığı önem kazanacaktır. Bu halde acentenin tacir sıfatı taşımadığı tespit edilecek olursa acente, müvekkilinin tutmuş olduğu defterleri müvekkili aleyhine delil olarak ileri sürebilecek fakat müvekkil kendi defterlerini lehine delil olarak kullanamayacaktır.⁴⁶ 6100 S. Hukuk

Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2007, s. 389.

45 Bilindiği üzere 6762 S. TTK md. 82 "Kat'i delil" başlığı altında, ticari defterleri kesin delil olarak kabul edilmektedir. Defterlerin lehe ve aleyhe kesin delil olma özelliğine YTTK'da yer verilmiştir. Ticari defterler ile ispat, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın ilk metninde bulunmamasına rağmen 12.01.2011 T. ve 6100 S. Hukuk Muhakemeleri Kanunu md. 222 ile yeniden düzenlenmiştir: "**Ticari defterlerin ibrazı ve delil olması**

MADDE 222 – (1) Mahkeme, ticari davalarda tarafların ticari defterlerinin ibrazına kendiliğinden veya taraflardan birinin talebi üzerine karar verebilir.

(2) Ticari defterlerin, ticari davalarda delil olarak kabul edilebilmesi için, kanuna göre eksiksiz ve usulüne uygun olarak tutulmuş, açılış ve kapanış onayları yapılmış ve defter kayıtlarının birbirini doğrulamış olması şarttır.

(3) İkinci fıkrada belirtilen şartlara uygun olarak tutulan ticari defter kayıtlarının sahibi ve halefleri lehine delil olarak kabul edilebilmesi için, diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması veya ilgili hususta hiç bir kayıt içermemesi yahut defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir. Bu şartlara uygun olarak tutulan defterlerdeki sahibi lehine ve aleyhine olan kayıtlar birbirinden ayrılamaz.

(4) Açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları, sahibi aleyhine delil olur.

(5) Taraflardan biri tacir olmasa dahi, tacir olan diğer tarafın ticari defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtir; ancak, karşı taraf defterlerini ibrazdan kaçınırsa, ibrazı talep eden taraf iddiasını ispat etmiş sayılır."

6100 S. HMK'nin yürürlük tarihi md. 451 ile 01.10.2011 olarak benimsenmiştir. Bu tarih itibarıyla TTK md. 82 ve md. 83 ve HMK md. 222 aynı anda yürürlükte olacaktır. Kanaatimizce 01.10.2011 tarihinden itibaren sonraki tarihli HMK uygulanmalıdır.

6100 S. HMK için bkz. 04.02.2011 T. ve 27836 S. RG., s. 50. HMK Tasarı metni için bkz. 16.04.2008 Tarih ve B.02.0.KGG.0.10/101-1293/1690 Sayılı 23. Dönem 3. Yasama Yılı TBMM Adalet Komisyonu Raporu (1/574) veya (www.tbmm.gov.tr)

46 Ticari defterlerin lehe aleyhe delil olması hakkında daha fazla bilgi için bkz. **BAKTİR**, 2004, s. 110 vd.

Muhakemeleri Kanunu yürürlüğe girdiğinde de durumda bir değişiklik olmayacaktır.

Acentenin tacir sıfatını haiz olması ya da olmaması acentenin haklarına hanel getirmeyeceği gibi borçlarını da ortadan kaldırmaz. Tacir olmasa dahi, TTK md. 124/2 (YTTK md. 110/2) gereği müvekkile ulaşmasının mümkün olmadığı hallerde acente, basiretli bir tacir gibi hareket etmek, en az müvekkili yerinde olsaydı ne tür bir özen gösterecek idiye o oranda özenli davranmakla yükümlüdür.

Acentenin hak ve borçlarının ayrıntılı olmakla birlikte ayrıca düzenlenmiş olmasının nedeni güçlü müvekkil karşısında acentenin sosyal ve ekonomik gereklerle korunması yanında esnaf boyutlarını aşmayacak şekilde acentelik işleri ile iştigal edenlerin de hiç değilse tacir acentelere tanınan haklardan yararlanabilmelerini temin etmek olsa gerektir. Nitekim HGB § 84.(4)'de acentenin işletmesi nitelik ve kapsam itibarıyla ticari şekilde kurulmuş bir ticari işletmeyi gerektirmese de "Handelsvertreter" hükümlerinin uygulanacağı belirtilerek hem acentenin tacir sıfatı taşıması gerekmediğine hem de tacir olmasa dahi acentenin acentelik hükümlerine tâbi olacağına işaret edilmiştir.

1.4. Acentelik Sözleşmesi

Acentelik ilişkisi bir sözleşme ile kurulur.⁴⁷ Bu sözleşme açıkça herhangi bir şekle tabi kılınmamıştır. Kanunda açıkça bir şekil şartı öngörülmemiş ise taraflar diledikleri şekilde sözleşme yapılabilir. Acentelik sözleşmesi, TTK'da bir geçerlik şartına tabi tutulmadığına göre; yazılı ya da sözlü olarak

47 POROY/YASAMAN, s. 216.; ÖZDEMİR/KINACIOĞLU, s. 203.; DOMANIÇ, s. 309.; EREM, s. 207. Acentelik sözleşmesinin hukuki niteliği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Acentelik sözleşmesinin kendine özgü "sui generis" bir sözleşme olduğu görüşünün karşısında bir iş görme sözleşmesi türü olduğu savunulmaktadır. Baskın görüş acentelik ilişkisini iş görme sözleşmesi olarak kabul eden görüştür. Fakat baskın görüşte acentelik sözleşmesinin, iş görme sözleşmelerinin hangi tipine daha yakın kabul edilmesi gerektiği konusunda hem fikir olunamamıştır. Bir grup yazar acentelik sözleşmesinin hizmet sözleşmesine daha yakın, bir grup yazar vekâlet sözleşmesine daha yakın olduğunu savunurken diğer bir görüş acentelik sözleşmesinin iş görme sözleşmelerinden hiçbirinin alt tipi olmadığını bu noktada "sui generis" özellik taşıdığını ileri sürmektedir. Kanaatimizce hukuki nitelik itibarıyla acentelik sözleşmesi bir iş görme sözleşmesi olup benzerliklerine rağmen acentelik ilişkisi, süreklilik arz etmesi sebebiyle vekâlet akdinin, acentenin bağımsızlık unsuru nedeniyle hizmet akdinin bir alt tipi değildir. Görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KAYIHAN, ss. 82-90.

hatta açık veya örtülü iradelerin uyuşması ile yapılabilecektir. Ancak sözleşme yapma yetkisi haiz acentelerin, acentelik sözleşmesi yazılı olarak yapılmamış ise acentenin sözleşme yapma yetkisine ilişkin beyanın yazılı olarak verilmesi gereklidir. Yetkilendirme belgesinin ayrıca ticaret siciline tescil ve sicil gazetesinde ilan edilmelidir. TTK md. 121/2 gereği, tescil ve ilanın acente tarafından yaptırılması mecburidir. Buna karşılık bir kısım görüş sözleşme yapma yetkisi haiz acente mevzu bahis olduğunda acentelik sözleşmesinin yazılı yapılması gerektiğini TTK md. 121/1 lafzına dayanarak ileri sürmektedir.⁴⁸ Yetkilendirme, yazılı şekilde düzenlenmiş bir acentelik sözleşmesi ile bu sözleşmenin hükmü ya da eki olarak verilebileceği gibi bu sözleşmeden bağımsız olarak da verilebilir. Bu nedenle sözleşme yapma yetkisi ile acentelik sıfatının doğumu birbiri ile sebep sonuç ilişkisi ile bağlı değildir. Tescil ve ilanı gereken acentelik sözleşmesi değil, acenteye sözleşme yapma yetkisinin verildiğini açıklayan beyandır. Acentelik sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması bir geçerlik şartı değil olsa ispat kolaylığı olarak nitelendirilebilir.⁴⁹ Acentelik sözleşmesi, YTTK'nın ilk metninde, ikinci ve yasalaşan metinlerinde şekle tabi tutulmamıştır. Yazılı olarak beyan edilmesi veya tescil edilmesi gereken hususlar ayrıca belirtilmiştir. Bu nedenle kanun koyucunun acentelik sözleşmesinin, şekil şartına tabi olmasını, arzu etmediği söylenebilecektir.

İsviçre ve Alman Hukuku bakımından da, acentelik sözleşmesinin kurulması ve geçerliliğine ilişkin kanuni bir şekil şartı öngörülmemiştir. Bununla birlikte acentelik sözleşmesi ilişkisi devam ederken yazılı olarak yerine getirilmesi gerekli bir takım şekil şartlarına yer verilmiştir. Hem Alman hem de İsviçre Hukuklarında, acentenin üçüncü şahsın ifasını tekeffül edecek ise buna ilişkin tahhüdün yazılı olarak yapılması öngörülmüştür.⁵⁰ Alman Hukukunda, İsviçre'den farklı olarak HGB § 85'de⁵¹ "Vertragskunde" başlığı altında; tarafların sözleşme içeriğinin ve sözleşme ile ilgili son-

raki anlaşmaların karşı tarafça imza edilmiş bir belgeye dayandırılmasını isteyebileceği hükmüne yer verilmiştir. Bu hakkın aksi kararlaştırılmayacağı ikinci cümle ile düzenlenmiştir. HGB § 90a/1 acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra, acentenin müvekkili ile rekabet etmeyeceğine dair beyanın yazılı olması gerektiğini hükme bağlamıştır. HGB § 90a/1 hükmüne benzer bir düzenlemeye YTTK md. 123'de yer verilmiştir. Bu hükme göre de acentenin rekabet etmeme borcunun doğabilmesi için rekabet yasağına ilişkin anlaşmanın yazılı şekilde olması ve müvekkil tarafından imzalanmış, anlaşma hükümlerini içeren bir belgenin acenteye verilmiş olması gerekmektedir. TTK md. 120 (YTTK md. 106) gereği acentenin bizzat teslim etmediği malın bedelini kabule veya bedelini bizzat ödemediği malı teslim yetkili olduğuna dair beyan acenteye yazılı olarak verilmelidir. Aksi takdirde acente bizzat ifa etmediği edimin karşı edimini kabul veya ifa etmeye yetkili değildir. Bunun gibi acentenin teslim almaya yetkili olduğu ödemede indirim yapabilmesi ya da alacağı yenileyebilmesi için de yazılı yetki verilmesi gereklidir.

2. Acentenin Hak ve Borçları

Acentelik ilişkisi karşılıklı iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme ile kurulduğundan acentenin hakları, müvekkilin borçlarını, müvekkilin hakları ise acentenin borçlarını oluşturmaktadır.⁵² Taraflar hak ve borçların kapsamını diledikleri gibi şekillendirebilirler. Fakat sözleşme içeriğindeki hak ve borçlara ilişkin hükümler TTK'nın acentelik ile ilgili faslında düzenlenen emredici hükümlere aykırı olmaz. Acentelik sözleşmesi borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olduğuna göre BK md. 19 ve md. 20 (YBK md. 26 ve 27) gibi sözleşme özgürlüğünün genel sınırlamalarına tabi olacaktır. Özel olarak TTK'da veya genel olarak BK'da yer verilen sınırlamalar dışında acente ve müvekkil, hak ve borçlara ilişkin sözleşme hükümlerini iradelerine uygun olarak düzenleyebilir.⁵³ Acentelik

52 KAYIHAN, s. 91.

53 Acente ve müvekkilin boş bıraktıkları hususlar ise TTK md. 116 ve devamı ile doldurulacaktır. TTK hükümleriyle ilgili boşluğun doldurulmaması halinde yine TTK md. 116/2 gereği sözleşmelerde aracılık yapan acenteye, TTK md. 100 vd. (YTTK'da yer almamaktadır) ile BK 404 ve devamında düzenlenen ticaret işleri tellallığı ve tellallık hükümleri (YBK md. 520 vd.); sözleşme yetkisine sahip acenteye BK md. 416 (YBK md. 532) ve devamında düzenlenen komisyon hükümleri uygulanacak, buna rağmen bir sonuca ulaşamaz ise vekâlet hükümleri cari olacaktır. Vekâlet hükümleri yar-

48 İMREGÜN, Oğuz, **Kara Ticareti Hukuku Dersleri**, 11. Bası, İstanbul, 1996, s. 133.

49 KAYIHAN, s. 65.

50 HGB § 86b/1 için bkz. www. (http://dejure.org/gesetze/HGB/1.html* ve OR.418c/3 için bkz. *http://www.bger.ch) Son erişim tarihi: 09.09.2011

51 Handelsgesetzbuch, 18. Auflage, Deutscher Tashcenbuch Verlag, München, 1979, s. 38.

sözleşmesine yabancı yan edim yükümleri kararlaştırılabilir. Kararlaştırılan yan edim yükümlükleri acentelik sözleşmesini tipik sözleşme olmaktan çıkarmaz.⁵⁴ Acentelik hükümleri çerçevesinde aksi kararlaştırılabilen her türlü edim acentenin haklarını veya borçlarını genişletip, daraltabilecektir. Örneğin olağan masrafların müvekkil tarafından kararlaştırılması, acentenin bölgesi veya müşteri çevresinde tekel hakkının tanınmaması, rekabet yasağı öngörülmesi veya rekabet etmeme borcunun ortadan kaldırılması, acentenin haklarını ve borçlarını etkileyen fakat acentelik sözleşmesinin tipikliğini etkilemeyen genişleme ve daralmalardır.

2.1. Acentenin Borçları

TTK 123-126. maddeleri arasında düzenlenen acentenin hak ve borçları YTTK md. 109 ile md. 112 arasında sadeleştirilerek tekrarlanmıştır. Özellikle acentenin borçları genel olarak belirlenmiş,

dımıyla dahi çözülemeyen hallerde **Kayıhan**, hizmet sözleşmesine ilişkin BK md. 313 (YBK md. 393) ve devamı hükümlerinin acentelik ilişkisinin mahiyetine uygun düştüğü oranda işlerlik kazanabileceğini, Alman acentelik hukukunda da benzer bir önerinin bulunduğu belirtilmektedir. KAYIHAN, s. 79. BGH pek çok kararında uyumsuzluğa konu olan ilişkinin acentelik veya hizmet ilişkisi olup olmadığını ayrıntılı olarak incelemekte ve acentelik hükümlerini ilişkinin hizmet ilişkisi olmadığı sonucuna göre işletmektedir. (Karar örnekleri için bkz. <http://dejure.org/gesetze/HGB/1.html>.) OR 418d hükmü acentenin rekabet etmeme borcu ile ilgili olarak uygun düştüğü ölçüde hizmet akdi hükümlerinin işletileceğini belirtmekle yetinmiştir. Oysa ayrı ayrı, tüm ihtimalleri değerlendiren hem TTK md. 116 hem de YTTK md. 102/2 vekâlet hükümlerini uygulanabilecek son hükümler olarak belirlemektedir. Acente ve müvekkil arasında hizmet sözleşmesinin tarafları arasında bulunan bir ilişki mevcut değildir hatta bu ilişkinin bulunmaması acentelik tanımı için zorunlu bir unsurdur. Bu nedenle vekâlet hükümleri dahi yetersiz kalırsa artık önce ticari örf ve adet daha sonra genel hükümler ve MK md. 1'in devreye girmesi gerektiği söylenebilecektir. Ta ki vekâlet hükümleri BK md. 390/1 gibi "vekilin mesuliyetinin işçinin mesuliyetine ait hükümlere tabi olacağı" atfında bulunmuş olsun. Buna rağmen BK md. 390/1 atfının uygulamada ve doktrinde yerindeliği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle vekilin özen borcuna ilişkin sübjektif yerine objektif özen borcu ölçülerinin aranması gerekçelerle ifade edilmekte vekile olağan sebep sorumluluğu çerçevesinde bir kurtuluş kanıtı getirme imkânının bahsedilmemesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. GÜMÜŞ, Mustafa Alper, **Türk İsviçre Borçlar Hukukunda Vekilin Özen Borcu**, Beta, İstanbul, 2001, s. 316 vd. Nitekim YBK md. 506/3 vekilin göstermesi gereken özeni benzer alanda iş ve hizmet üstlenen basiretli bir vekilin özen derecesi ile ölçmektedir. Burada kullanılan "basiretli vekil" kavramı vekilin özen yükümünün objektif düzeyde olduğunu göstermektedir.

54 Acentelik sözleşmesi TTK'da düzenlenmiş tipik bir sözleşmedir. TANDOĞAN, Haluk, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt I/1 Kendisine Özgü Yapısı Olan ve Karma Sözleşmeler, Satış, Bağışlama**, 3. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Türkiye İş Bankası Vakfı, Ankara, 1984, s. 7.

akabinde sırasıyla acentenin haber verme borcu, önlem alma borcu⁵⁵ ve son olarak ödeme borcu hükme bağlanmıştır.⁵⁶ Anılan borçlar temel alınarak acentenin borçlarına ilişkin daha ayrıntılı bir sınıflama yapılabilmesi mümkündür. Acentenin sadakat borcu, rekabet etmeme borcu acentenin borçları arasında sayılmaktadır.

2.1.1. Genel Olarak

Hem TTK md. 123'de hem de YTTK md. 109'da acente kendisine bırakılan bölge ve ticaret dalı içinde sözleşme uyarınca, müvekkilinin işlerini görmekle ve menfaatlerini korumakla yükümlendirilmiştir. Maddelerin ikinci fıkrasında acentenin, müvekkili hesabına saklamakta olduğu malın veya eşyanın hasarından sorumlu olduğu, bu sorumluluktan ancak kusursuz olduğunu ispat etmekle kurtulacağı düzenlenmiştir. Buna göre acente genel olarak, müvekkilinin işlerini görme ve menfaatlerini koruma, müvekkili hesabına sakladığı mal veya eşyanın hasarını tazmin etme borcu altındadır.

86/653 S. AB Direktifi md. 3/1 de, faaliyetlerini yerine getirirken acentenin müvekkilinin çıkarlarını gözetmekle, özenli ve dürüst davranmakla yükümlü olduğunu belirtmektedir.⁵⁷ HGB § 86(1)'de, acentenin sözleşmelerin yapılmasına aracılık etmek veya bunları müvekkil ad ve hesabına yapmak konusunda çaba göstermesi, müvekkilinin menfaatlerini gözetmesi gerektiği hükme bağlanmıştır.⁵⁸ Hem Direktif md. 5 hem de HGB § 86(4) gereği bu hükümlere aykırı sözleşme hükümleri belirlenemeyecektir. Her iki düzenleme dikkate alındığında acentenin TTK'da ayrıca belirtilmemiş olmasına rağmen, çaba ve özen gös-

55 TTK md. 125 "önleyici tedbirler" başlığını taşımakta, YTTK md. 111 ilk tasarisında "önleyici önlemler" şeklinde ifade edilmiş idi. Tasarının ikinci halinde ifade düzeltilmiş ve YTTK md. 111 "önlemler" başlığı ile yasalaşmıştır. Bu nedenle çalışmamızda önlem alma borcu ifadesi kullanılmıştır.

56 Genel olarak acente hem vekâletin özel bir nevi olduğu hem de BK md. 32 (YBK md. 40) ve devamı anlamında bir temsilci olduğu için vekil ve temsilcinin borçları ile paralel düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. YAVUZ, Cevdet, **Türk-İsviçre ve Fransız Medeni Hukuklarında Dolaylı Temsil**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983, s. 157 vd.

57 "In performing his activities a commercial agent must look after his principal's interests and act dutifully and in good faith."

58 "Der Handelsvertreter hat sich um die Vermittlung oder den Abschluß von Geschäften zu bemühen; er hat hierbei das Interesse des Unternehmers wahrzunehmen."

terme borcu altında bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Acentenin çaba ve özen gösterme borcuna müvekkilinin menfaatlerini gözetme borcu altında ayrıca değinilecektir.

2.1.1.1. Müvekkilin İşlerini Görme Borcu

Acentenin temel işlevi ve görevi müvekkilin faaliyetleri ile ilgili sözleşmelere aracılık etmek veya bunları müvekkil nam ve hesabına yapmaktır. Sözleşme ile acentenin, müvekkilin hangi tür faaliyetlerine ya da hangi vasıftaki müşterilerine yönelik sözleşmelere aracılık yapacağı veya bunları onun ad ve hesabına gerçekleştireceği belirlenebileceği gibi, işlem hacmi konusunda da bir oran ya da miktar gösterilebilir.⁵⁹ Son halde acentenin sözleşme kapsamı dışında kalan hususlara ilişkin bir borcu bulunmayacaktır.⁶⁰ Sözleşme ile acentenin oransal ya da miktar olarak tamamlaması öngörülen işlem hacmini karşılamak amacıyla çaba sarf etmesi yeterlidir. Acenteye bir bölge ya da müşteri çevresi ile sözleşme yapma yetkisi tekel şeklinde verilmiş ise acentenin göstermesi gereken çabanın derecesi de artış gösterecektir. Taraflar sözleşme ile bir sınır ya da miktar öngörmemişler ise acente yalnızca tacirin faaliyette bulunduğu sektör veya sektörlerle ilişkin sözleşmeler konusunda tacire yardımcı olma borcunu yerine getirecektir.

Öte yandan acentenin temel işlevinden ayrı olarak müvekkili ile ilişkisi çerçevesinde, sözleşmeyle, göreceği işler genişletilebilir. Müvekkilin işlerini görme borcunun kapsamı taraflar arasındaki sözleşmenin içeriğine ve bu sözleşmeye uygulanacak hükümlere göre şekillenecektir.⁶¹ Örneğin tek satıcılık ve franchise sözleşmelerinde olduğu gibi malların sürümünü arttırıcı reklâm yapmak konusunda acenteye bir borç yüklenebilecektir.⁶²

Gerek sözleşme ile kararlaştırılsın gerek bu hususta sözleşmede bir hüküm bulunmasın acente kural olarak müvekkilinin işlerini bizzat yerine

getirmelidir.⁶³ Acente bağımsız bir tacir yardımcısı olduğundan işletmesinde personel istihdam edebileceği gibi ticari mümessil, ticari vekil veya seyyar tüccar memuru gibi temsile yetkili bağımlı tacir yardımcıları da istihdam edebilir. Acente ve temsile yetkili ya da yetkisiz bağımlı yardımcıların yerine getirdiği işler bizzat acente tarafından görülmüş sayılır. Bu halde acente BK md.100 (YBK md. 116) gereği ifa yardımcısının sebep olduğu zararlardan dolayı sorumlu olabilecektir. Seyahat veya sigorta acenteliği gibi istisnai haller dışında kanun veya yetkili makam tarafından verilecek bir izinle yürütülmesi zorunlu meslek olmadığından acentelik sözleşmesine, acentenin ifa yardımcısının zararlarından sorumlu olmayacağına ilişkin bir kayıt konabilmesi mümkündür.

Kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresinde müvekkilin işlerini görme borcu acenteye ait bir borçtur. Bu borcun tamamen nakledilebilmesi için müvekkilin açık rızası gereklidir. Acente müvekkilin işlerini görme konusunda sözleşme ile kendi yerine başkasını geçirmekle yetkilendirilmiş ise yerine geçirdiği kişiyi seçerken ve bu kişiye emir ve talimat verirken kendisinden beklenen özeni yerine getirmiş olmaması sebebiyle sorumlu tutulabilecektir. Buna karşılık acente müvekkilinin onayı olmaksızın müvekkiline ait bir işi başkasına gördürtmüş ise BK md. 391 (YBK md. 507) gereği görevlendirdiği kişinin her türlü fiilinden kendisi yapmış gibi sorumlu olacaktır.⁶⁴

2.1.1.2. Müvekkilin Menfaatlerini Koruma Borcu

Acente aracılık yaptığı sözleşmelerde veya bu sözleşmelerin akdedilmesi sırasında müvekkilinin menfaatlerini koruma borcu altındadır. Bu nedenle acente sözleşme yapacağı kişileri özenle seçmek ve bunların ödeme gücünü araştırmakla yükümlüdür.⁶⁵ Bunun gibi acente faaliyet gösterdiği konularda piyasada oluşan şartları izlemeli, başkaca sürüm imkânlarını araştırarak değişik müşteri çevresi ile ilişki kurmaya gayret göstermelidir.⁶⁶ Acente müvekkilinin itibarını zedeleyici hal ve hareketlerden de kaçınmak durumundadır.

⁵⁹ İşlem hacmi konusunda acentelik sözleşmesi ile getirilen hükümler özellikle acentenin belirli bir oranı ya da miktarı aşması halinde vaat edilen ek ücrete ilişkin hükümler haksız rekabet hükümleri ile alakalandırılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz www.europa.eu.int. Virgin Atlantic vs. British Airways Kararı.

⁶⁰ DERYAL, s. 82.

⁶¹ POROY/YASAMAN, s. 226

⁶² Sözleşme ile genişletilen acentenin borçlarının kapsamı çerçevesinde, acentenin olağanüstü masrafları isteme hakkının daralıp daralmayacağı konusuna ilgili hakkın açıklamasında yer verilecektir.

⁶³ KARAYALÇIN (1957), s. 193.

⁶⁴ EDGÜ, s. 189.; KAYIHAN, s. 84.

⁶⁵ ARKAN, s. 193.

⁶⁶ KAYIHAN, s. 80.

Müvekkilinin menfaatlerini koruma borcu, vekilin özen ve sadakat borcu çerçevesinde somutlaştırılabilir.⁶⁷

Acente müvekkilinin menfaatlerine uygun hareket ederken özenli davranmak durumundadır. Acentenin özen borcu, hizmet sözleşmesinde işçinin özen borcuna ilişkin olarak düzenlenen BK md. 321 kıyaslanarak izah edilmektedir.⁶⁸ Bu görüşe göre acente işin ifasını veya gereği gibi ifasını engelleyen davranışlardan sorumlu olacaktır ve bu nedenle acentenin kusurunun derecesi de önemli olmayacaktır. Acentenin göstermekle yükümlü olduğu özenin derecesi de tıpkı işçinin göstermesi gerekli özen derecesi ile açıklanmakta, bu hususta objektif ve sübjektif olmak üzere iki ölçüt esas alınmaktadır. Objektif ölçüt acentelik faaliyeti için gerekli olduğu kabul edilen mesleki bilgi derecesidir. Acente objektif ölçüt çerçevesinde acentelik mesleğinin gerektirdiği bilgileri bildiği veya bilmesi gerektiği oranda özen göstermekle yükümlüdür. Sübjektif ölçüt ise acentenin, müvekkilin acenteye ait mesleki bilgi ve becerilerinin derecesini bildiği ya da bilmesi gerektiği oranda özen göstermesi gerekliliğidir. Sübjektif kritere göre acentenin göstermesi gereken özenin derecesi, yaşlılık ve tecrübesizlik gibi müvekkilinin bildiği veya bilebileceği hususlar dikkate alınarak belirlenecektir. Varılan sonuçların yerindedliği bir yana acentenin özen borcu ve derecesi için, acentenin tacir olması halinde basiretli bir tacir gibi davranması gerekliliği karşısında, acentenin özen borcu belirlenirken sübjektif ölçütün esas alınmaması gerektiği savunulabilecektir.⁶⁹

Acente, yapmış olduğu faaliyetle ilgili gereği gibi özen göstermemesinden dolayı tazminat ödemeye yükümlülüğü ile karşı karşıya kalabilecektir. Bu durum aynı zamanda acentelik sözleşmesinin haklı sebebe dayanarak müvekkil tarafından fes-

hedilmesine de neden olabilecektir.⁷⁰ Acentenin gerekli özeni gösterip göstermediği somut olayın özelliklerine göre değişiklik arz edebilecektir. Örneğin deprem veya ani ekonomik kriz nedeniyle acentenin aracılık veya imza ettiği sözleşmelerinin aniden azalması halinde acentenin özen borcunu yerine getirmediğinden bahisle zarar tazmini talep edilemeyeceği gibi acentelik sözleşmesinin feshi de haklı nedene dayandırılmayacaktır.

Acentelik sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme niteliği taşıdığından ilişkinin karşılıklı güvene dayanması sadakat borcunu beraberinde getirir.⁷¹ Açıkça belirtilmiş olmamasına rağmen TTK md. 116 (YTTK md. 124) yollamasıyla sözleşmede hüküm bulunmayan hallerde nihai olarak Borlar Kanunu'nun vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümleri cari olacaktır. BK md. 392 (YBK md. 506) vekilin müvekkile ait işleri sadakatle yerine getirmesini beklemektedir. TTK'da acentenin sadakat borcuna işaret eden bazı hükümlere yer verilmiştir. TTK md. 124 (YTTK md. 110) ve TTK md. 125 (YTTK md. 111) ile düzenlenen haber verme ve önlem alma borcu acentenin sadakat borcunun içeriğini belirlemektedir. Acentenin sadakat borcu ile ilişkilendirilebilecek diğer bir düzenleme TTK md. 118 (YTTK md. 102)'ye dayandırılan reket yapmama borcudur. Acente TTK md. 57/b.8 (YTTK md. 55/c, d) gereği müvekkiline ait mali ve ticari sırları saklama ve bunlardan yararlanmama ile mükelleftir.

2.1.2. Haber Verme Borcu

Acente, TTK md. 119/1 gereği aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle alakalı hakkı koruyan her türlü ihtar, ihbar ve protesto çekmeye ve bunları kabul etmeye yetkilidir. Acente, kendisine yapılan ihtar ve ihbarları zaman kaybetmeden müvekkiline haber vermekle yükümlüdür.⁷² Nitekim acentenin, TTK md. 124 ve YTTK md. 110/1'de "üçüncü kişilerin kabule yetkili olduğu beyanlarını" zamanında bildirmek zorunda olduğu belirtilmiştir. HGB § 86(2)'de acentenin haber verme borcu daha öz tutulmuş müvekkile gerekli olan, onu ilgilendiren her tür bilgiyi haber verme borcunun kapsamını oluşturmuştur.

67 POROY/YASAMAN, s. 226.

68 KAYIHAN, s. 82.

69 Aynı yönde bkz. GÜMÜŞ, s. 403. Öte yandan tacir sıfatı haiz olmayan acente- müvekkil ilişkisi içinde acentenin güçsüz ve kanun tarafından korunmaya muhtaç olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Her ne kadar bazı hallerde, işletmesi esnaf ölçülerini aşmayan nitelikteki acentenin basiretli bir tacir gibi davranması gereği ortaya çıksa da acentenin özen borcunu sübjektif ölçüte bağlamak hakkaniyete daha uygun düşecektir. Hal böyle iken tacir esnaf ayrımı yapılmaksızın acentelik sözleşmesinden doğan her ilişkiye TTK md. 116 (YTTK md. 102) ve devamı hükümlerinin uygulanacağı kuşkusuzdur.

70 KINACIOĞLU, Naci, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, Ankara, 1963, s. 42.

71 KAYIHAN, s. 85.

72 ARKAN, s. 193.; KINACIOĞLU, s. 42.

Sözleşme yapan acente, yaptığı sözleşmeler hakkında müvekkiline bilgi vermelidir.⁷³ Örneğin acente sözleşme yaptığı üçüncü kişiye ait bilgileri, aldığında teminatın türünü müvekkiline bildirmelidir. Sözleşme yetkisini haiz olmayan acente kendisine ulaşan icapları da müvekkile bildirmelidir. Acente bu bilgileri zamanında müvekkiline bildirmezse doğacak zararlardan sorumlu olacaktır.⁷⁴ Bunun gibi aracılık ettiği ya da müvekkili ad ve hesabına yaptığı sözleşmelerden doğan uyumsuzluklarda, müvekkili aleyhine açılmış davaları ve müvekkili namına açtığı davaları vakit geçirmeden müvekkiline bildirmelidir. Aksi halde dava zamanında bildirilmiş olsa idi müvekkil dava sonucundan ne derecede etkilenmeyecek idiyse o derecede sorumlu olacaktır.

Acente, bulunduğu bölgedeki piyasa koşullarını müşterilerin mali durumlarını bunlarda meydana gelebilecek değişiklikleri de müvekkiline bildirmek zorundadır. TTK md. 124/1 ve YTTK md. 110/1'in ilk haline göre acente, bölgesindeki piyasanın durum ve şartlarını, müşterilerin mali durumunu ve bunlardaki değişimi bildirecektir. YTTK tasarısının ikinci ve yasalaşmış metninde ise piyasa ve müşterilerin finansal durumu ve şartları ve bunlardaki değişiklik denerek ince bir ayırım yaratılmıştır.⁷⁵

Acentenin müvekkiline haber verme borcu müvekkilin işlerini görme ve menfaatlerini gözetme borcu ile bağlantılıdır. İşin acele nitelik taşımasından ötürü müvekkilinden haber alma imkânından yoksun olan acente basiretli bir tacir gibi davranarak hareket etmelidir. Müvekkilin açık talimatını beklemeyen, dolayısıyla haber verme borcunu yerine getiremeyen acente en faydalı şartlar dâhilinde hareket etmeye mezun ise basiretli bir tacir gibi kendi görüşüne göre hareket edecektir. En faydalı şartlar dairesinde harekete izin veya yetkili olmayan fakat işin acele oluşu nedeniyle basiretli bir tacir gibi hareket etmiş acentenin buna rağmen olası zararlara ilişkin sorumluluğunun bulunup bulunmadığı TTK md. 124/2 ve YTTK md. 110/2'de açıkça belirtilmemiştir. TTK md. 116/2 (YTTK md. 102/2)'den çıkışla BK md.

389/1 (YBK md. 505) uygulandığı takdirde basiretli bir tacir gibi hareket etmiş acente, müvekkilin açık talimatını almak mümkün olsa idi hareket ettiği tarzda bir yetki ya da izin alabilecek idiyse bu sorumluluktan kurtulabilecektir. Oysa ticari yaşamın gittikçe artan sürat ve hareket ihtiyacı karşısında BK md. 389/1(YBK md. 505)'e muhatap olacak acentenin gereken hız ve kabiliyete erişmesi mümkün değildir. Bu nedenle işin niteliği gereği yapılması acil işler karşısında müvekkiline haber verme olanağından mahrum acente, en faydalı şartlar çerçevesinde harekete yetkili ise basiretli bir tacir gibi davranmakla sorumluluktan kurtulmuş olacaktır.⁷⁶ Bu nedenle müvekkilin talimatlarına uyma konusunda BK md. 389(YBK md. 505)'e göre değil, TTK md. 116/2'ye göre hareket edilmelidir.

2.1.3. Önlem Alma Borcu

Acentenin, önlem alma borcu da müvekkilin menfaatlerini gözetme borcu ile yakından alakalıdır. Acente, basiretli bir iş adamı gibi davranarak TTK md. 125'te sayılan önlemleri almak suretiyle müvekkilin çıkarlarını korumak durumundadır.⁷⁷ Esasen acente özellikle zararı önleyici tüm işlemleri yapmak ve müvekkilin menfaatlerini ilgilendiren tüm önlemleri almak zorundadır.⁷⁸ Bu itibarla, TTK md. 125 ile sevk edilmiş önlem alma borcunun ayrıca düzenlenmesine gerek görülmemektedir.⁷⁹ Oysa YTTK md. 111 hem ilk haliyle hem güncel metninde önlem alma borcunu TTK md. 125 lafzını sadeleştirerek korumaktadır.⁸⁰

TTK md. 125 (YTTK md. 111) gereği acente, müvekkili hesabına teslim aldığı eşyanın taşınma sırasında hasara uğradığına dair emareler olursa, müvekkilin taşıyıcıya karşı dava hakkına güvence altına almak için hasarı keşfettirmek ve gerekli diğer tedbirleri almak ve durumu müvekkiline bildirmekle yükümlüdür. Acente yalnızca taşıma sırasında değil aynı zamanda yükleme ya da boşaltma sırasında oluşan ayıpları TTK md. 119'un (YTTK

⁷⁶ KAYIHAN, s. 89.

⁷⁷ DERYAL, s. 83.

⁷⁸ İMREGÜN, s. 135.

⁷⁹ EDGÜ, s. 194.; KINACIOĞLU, s. 44. Yazarlar görüşlerini, acentenin, tacir sıfatı nedeniyle basiretli bir iş adamı gibi davranması gerektiğine dayandırmaktadır.

⁸⁰ Tasarının ilk metninde ikinci fıkranın virgülünden sonraki kısmında "acenta"nın ikinci metinde "acente"ye çevrilmesi dikkat çekicidir.

⁷³ İMREGÜN, s. 135.

⁷⁴ KARAHAN, s. 305.

⁷⁵ Bilindiği üzere mali ve finansal durum arasında fark bulunmaktadır. Fakat her iki ifadenin yorumu piyasa ve müşterilerin ödeme güçleri ve bu güçteki değişimler olmalıdır.

md. 105) kendisine verdiği yetkiye istinaden keşif, ihtiyati tedbir, delillerin tespiti vb işlemleri yapmak suretiyle tespit ettirmek, gerekli olan ihtar ve ihbarları yapmak; hatta açılması olası davaları ve bunların delillerini temin ve muhafaza etmek durumundadır.⁸¹ Bu çerçevede, acente aktif-pasif temsil yetkisine sahip olduğuna göre müvekkilinin ileri sürebileceği defa haklarını zamanında kullanmalı, olası uyuşmazlık ihtimalleri karşısında mahkemede ileri sürülmek üzere delil toplamalı hatta bölgesi içindeki müvekkilinin ilişki içinde olduğu üçüncü kişilere ilişkin icra ve iflas takiplerini, konkordato tekliflerini izlemelidir.⁸²

TTK md. 125/1 (YTTK md. 111) devamında; acente müvekkili hesabına teslim aldığı eşyayı mümkün olduğu kadar korumakla ve eğer telef olma tehlikesi var ise BK md. 92 (YBK md. 108) çerçevesinde satılmasını sağlamakla yükümlüdür. Müvekkilin nam ve hesabına kendisine gönderilen mallar bütünü telef olma tehlikesiyle karşı karşıya ise, acente bu malları mahkemeden izin almak şartıyla sattırmakla ve durumu müvekkiline gecikmeksizin bildirmekle yükümlüdür. Aksi halde ihmali nedeniyle oluşan zararlardan müvekkile karşı sorumlu olacaktır.

TTK md. 125/2 de ise satılmak üzere müvekkilince acenteye gönderilen malların bozulma ya da değerini yitirme tehlikesi halinde acentenin alması gereken önlemler düzenlenmiştir. Eğer acente, o anda bulunduğu şartlar dâhilinde müvekkiline ulaşma imkânına sahip ise; müvekkilinden "onay" istemeli ve fakat şartlar buna müsait değilse "onay" almaksızın bu malları paraya çevirmelidir. Acente, müvekkilden izin geciktiği takdirde, söz konusu malları satmalıdır; müvekkilinin menfaatleri bunu gerekli kılıyorsa satmak zorundadır.

2.1.4. Ödeme Borcu

TTK md. 126 "Acente müvekkiline ait paranın gönderilmesi veya teslim edilmesi lazım geldiği zaman bunu yapmazsa, o andan itibaren faiz ve gerekirse ayrıca tazminat vermeye mecburdur." hükmü YTTK md. 112 ile sadeleştirilerek korunmuştur.

Buna göre; acente, acentelik sözleşmesi dolayısıyla müvekkile ait paraları örneğin, verilen avans, prim ve taksit bedellerini müvekkiline vermeye

mecburdur. Para sözcüğü geniş yorumlanmalıdır. Para sözcüğünün kapsamına nakit ve her türlü senetler ve özellikle kambiyo senetleri ile acentenin üçüncü şahıslarla akdettiği sözleşmelerin konusu trampa ise, mallar da dâhil olmalıdır.⁸³ Müvekkil adına tahsil olunmuş paraların müvekkile ne zaman ödenmesi gerektiği konusunda acentelik sözleşmesiyle düzenlenebilir fakat sözleşmede açık bir hüküm yoksa ödeme zamanı ticari örf ve âdete ya da halin icabına göre belirlenecektir.⁸⁴ Maddede öngörülen "lazım geldiği zaman" ibaresi kapalı bir ifade olduğu için eleştirilmektedir. Süre bakımından bir uyuşmazlık çıkarsa, bu sürenin uygunluğunu hâkim takdir edecek, acente kusurlu olduğu durumlarda gecikme yüzünden müvekkilinin uğradığı bütün zararlardan da sorumlu olabilecektir.⁸⁵

Acentenin ödeme borcu, vekâlet sözleşmesinden dolayı, vekilin müvekkiline hesap verme borcunun acentelik ilişkisine özgü özel bir şekli olarak değerlendirilebilmektedir.⁸⁶ TTK md. 120 (YTTK md. 112) gereği kabza salâhiyetli olduğu parayı, zimmetinde tutarak alıkoyan acente, bunları müvekkiline ödemesi gereken tarihten itibaren temerrüt faizi ödemek ve ayrıca şartları oluşturduğu takdirde müvekkilinin zararlarını da tazmin etmek zorunda kalabilecektir.⁸⁷ Acentenin zilyesinde bulunan mallar semere elde edilmeye uygun olup da acente semere elde etmiş ise bunları iade ile mükelleftir. Eğer ihmali nedeniyle semerelendirilmiş ise mal ya da para müvekkilinde olsaydı nasıl semerelenecek idiyse o oranda oluşan zararı karşılamak zorunda kalacaktır. Acentenin iade borcuna aykırı davranışı "emniyeti suiistimal suçunu" oluşturabileceğinden ayrıca cezai sorumluluğu gündeme gelebilecektir.⁸⁸ Acente TTK md. 132 (YTTK md. 119) gereği hapis hakkını kullanarak elinde bulundurduğu paradan dolayı müvekkil doğal olarak temerrüt faizi veya tazminat talep edemeyecektir.⁸⁹

83 EDGÜ, s. 194.

84 ARKAN, s.195. BAHTİYAR, s. 132.

85 ERİŞ, s. 1318.; KAYIHAN, s. 100.

86 KARAYALÇIN (1957), s. 414.

87 YTD. 14.10.1968 T. 1968/4626 E. ve 1968/5309 K. "Taraflar arasındaki sözleşme acentelik mukavelesidir. ... TTK 126'ncı maddesi hükmüne göre, ...bunu yapmazsa, o andan itibaren faiz ve gerekirse ayrıca tazminat vermeğe mecburdur." Ayrıca bkz. YTD 08.12.1972 T., 1972/4490 E., 1972/5260 K., ERİŞ, s. 1319.

88 DOMANIÇ, s. 326.

89 Acentenin kıymetli evrak ibraz süreleri ve/veya vadeleri

81 ERİŞ, Gönen, Kara Türk Ticaret Kanunu Ticari İşletme ve Şirketler, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 1317.

82 KAYIHAN, s. 98.

Acentenin üçüncü kişilerden hediye vb. ekonomik değeri olan şeyler alması halinde bunları müvekkile verme veya ödeme borcu olup olmadığı tartışmalıdır. Bir görüşe göre, acente sadece kişiliği dolayısıyla elde ettiği değerleri saklayabilir.⁹⁰ Diğer bir görüşe göre ise, acentenin her ne ad altında olursa olsun almış olduğu şeyleri müvekkiline vermesi zorunludur. Acentenin, acentelik sıfatıyla ya da kendi nam ve hesabına hareket edip etmediği somut olayın özellikleri dikkate alınarak yorumlanması bu hususu da değiştirmez. Acentenin sadakat ve özen borcu da bunu gerekli kılmaktadır.⁹¹ Rüşvet vb. kanuna ve ahlaka aykırı edimlerin müvekkil ile paylaşılması ya da bunların ona devredilmesinin düşünülmesi mümkün olmasa gerektir. Müvekkili temsil eden acentenin rüşvet vb. kanuna ve ahlaka aykırı edimleri müvekkili nam ve hesabına iktisap ettiği fikri temsil ilişkisinin niteliğiyle bağdaştırılamayacaktır.⁹² Öte yandan TTK md. 57/b.6 (YTTK md. 55/b(3)) gereği tacirin tüm yardımcılara vazifelerini ihlale sevk etmek suretiyle menfaat sağlanmış ise tacir, haksız rekabet hükümlerine müracaat edebilecektir.

TTK md. 126 (YTTK md. 112) acentenin yalnızca müvekkile ait parayı ödemekle borçlu olduğunu belirtmekte, müvekkile ait belgeleri iade borcuna ilişkin bir hüküm vaaz etmemektedir. Bu durumda BK. md. 392'de (YBK md. 508) yer alan "vekilin vekâlet ilişkisi çerçevesinde almış olduğu şeyleri verme borcu " cari olacaktır. HGB'de bu hususa ilişkin düzenleme nispeten daha açıktır. HGB § 88a(2), § 86a(1)'de acentenin tasarrufuna sunulması gerekli sayılanların; ücret ve masraflardan doğan hapis hakkı olmadıkça sözleşme ilişkisi bitiminde, müvekkile iadesi gerekli görmektedir. HGB § 86a (1)'de müvekkilin, model, çizim, fiyat listesi, basılı reklâm eşyaları, işlem şartlarını içeren belgeleri acentenin tasarrufuna sunma yükümlülüğü bulunmaktadır.

2.1.5. Rekabet Etmeme Borcu

Acentenin rekabet etmeme borcu açıkça ve ayrıca TTK'da düzenlenmiş değildir. Doktrinde rekabet

hapis hakkını kullanarak geçirmesi halinde müvekkilin zararını tazmin etmek zorunda kalabilecektir. Bu hususa hapis hakkında ayrıca değinilecektir.

⁹⁰ KINACIOĞLU, s. 46.

⁹¹ EDGÜ, s. 194.

⁹² ESENER, Turhan, Mukayeseli Hukuk ve Hususiyetle Türkiye Borçlar Hukuku Bakımından Salâhiyete Müstenit Temsil, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1961, s. 72.

etmeme borcu genellikle sözleşme süresince değerlendirilmekte⁹³ sözleşme sona erdikten sonra rekabet yasağı içeren bir sözleşme ile de rekabet etmeme borcunun devam ettirilebileceği dikkate alınmaktadır.⁹⁴

Sözleşme süresince rekabet etmeme borcu TTK md. 118'den hareketle ileri sürülmektedir. TTK md. 118 hükmü, YTTK md. 104'de başlığı değiştirilmek suretiyle korunmuştur. YTTK tasarısının ilk metninde "“tekel” başlığını taşıyan madde, ikinci metninde "tek başına yetkili olma ve tek müvekkile özgüleme" gibi uzun bir ifade ile isimlendirilmiş⁹⁵, "inhisar" başlığı ile yasalaşmıştır. Özde bir değişikliğe gidilmemiştir. Buna göre acente aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça müvekkilin kendisine tahsis ettiği yer veya bölge içinde müvekkili ile aynı ticaret dalı dâhilinde⁹⁶ başka tacirler ad ve hesabına sözleşmeler düzenleyemeyecek veya bu sözleşmelere aracılık edemeyecektir.

Acente acentelik sözleşmesi devamınca müvekkilin ticari ve fikri bazı sırlarına vakıf olmuş olabilir. Bu nedenle müvekkilin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra; acentenin, gerek müvekkilin kendisi ile rekabet etmemesini gerekse kendi adına yürüttüğü faaliyetlerin benzerlerini başkaları ad ve hesabına yürütmesini engellemede haklı çıkarları olabilir. Bu hususa ilişkin bir düzenleme bulunmadığından, acenteye kural olarak tekel hakkı tanımayan OR'de öngörüldüğü gibi, hizmet sözleşmesine ilişkin hükümlerin kıyaslanarak⁹⁷ uygulanması önerilmekte idi. YTTK md. 123 ile müvekkilin bu tür talepleri belirli şartlarla mümkün hale gelmiştir. YTTK md. 123'ün esin kaynağının HGB § 90a hükmü olduğu belirtilmiştir.⁹⁸ YTTK md. 123/1'e göre, acentelik sözleşmesi sona erdiğinde acentenin rekabet etmeme borcu ancak yazılı şekil şartına bağlı rekabet yasağı anlaşması ile doğabilecektir. Acentelik sözleşmesi yazılı ya-

⁹³ EREM, s. 261.; İMREGÜN, s. 134.; ARKAN, s. 195.; DERYAL, s. 83.; BAHTİYAR, s. 133.; KARHAN, s. 305.

⁹⁴ KINACIOĞLU, s. 52.; KARAYALÇIN (1957), s. 415.; KINACIOĞLU/ÖZDEMİR, s. 207.; KAYIHAN, s. 93.

⁹⁵ Gerekçede değişiklik, inhisar veya tekel kavramlarının hâkim durum anlamına gelen "monopol"u ifade etmekle hukuki korumanın amacı olmadığı, kastedilmek istenen korumanın "exclusivity" karşılığı münhasırlık olduğuna dayandırılmıştır.

⁹⁶ İMREGÜN, s.135.; ARKAN, s. 195.

⁹⁷ KAYIHAN, s. 94.

⁹⁸ Gerekçe metni için bkz. (www.basbakanlik.gov.tr). Esasen HGB § 90a, 86/653 S. AB Direktifi ile aynı hükümleri içermektedir.

pılmasa dahi, müvekkil anlaşma hükümlerini içeren ve kendisi tarafından imzalanmış bir belgeyi acenteye vermek zorundadır. Anlaşmanın kapsamı acentelik sözleşmesince acenteye bırakılmış bölge veya müşteri çevresi ve acentenin kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği konulara ilişkin olabilir. YTTK md. 123/4 gereği acente lehine daraltılabilecek kapsam acente aleyhine genişletilemeyecektir. Kanun metninden yalnızca sözleşmelere aracılık eden acente zikredilmiş olmasına rağmen mehaz HGB § 90a sözleşme yapma yetkisi haiz acenteyi ayrıca belirtmiştir.⁹⁹ Anlaşmanın süresi iki yılı aşamayacağı gibi müvekkil bu süre zarfında acentenin rekabet etmesi karşılığında acenteye uygun bir tazminat ödeyecektir.¹⁰⁰

YTTK md. 125/2 müvekkilin, rekabet yasağı anlaşmasının uygulanmasından, yazılı olarak ancak acentelik sözleşmesi sona ermeden önce vazgeçebileceğini belirtmektedir. Fakat müvekkil bu halde dahi yazılı olarak beyanda bulunduğu tarihten itibaren altı ay geçmedikçe tazminat ödeme borcundan kurtulamayacaktır. Bu süre acente lehine uzatılabilecek fakat acente aleyhine kısaltılamayacaktır. Acentelik sözleşmesi sona ermeden hemen önce rekabet yasağı anlaşması ile bağlı kalmak istemediğini bildiren müvekkil en az altı aylık uygun bir tazminat ödemekle mükellef olacaktır.

2.2. Acentenin Hakları

Acentelik karşılıklı iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme ilişkisi olduğundan acentenin hakları müvekkilin borçlarına tekabül etmektedir. TTK müvekkilin borçlarını saymak yerine acentenin haklarını düzenlemiştir. Esasen YTTK aynı yöntemi benimsemiş acentenin haklarını kapsamlı olarak ele almış fakat yanı sıra YTTK md. 120 ile müvekkilin borçlarına yer vermiştir. Bu bölümdeki incelemenin sınırını acentenin TTK ile düzenlenen ve YTTK ile yenilenerek genişletilen hakları oluşturacaktır. Ücret isteme hakkı, acentenin hakları arasında en önemli hakkıdır.¹⁰¹ Bu nedenle YTTK'da ücret isteme hakkına ilişkin hükümlerde, Avrupa Birliğinde kabul gören düzenlemeler dikkate alın-

mıştır. Ücret hakkı dışında acentenin olağanüstü masraflarını isteme hakkı,¹⁰² acentelik sözleşmesinden doğacak alacaklarının teminatı olarak müvekkiline ait menkul eşya ve kıymetli evrak üzerinde hapis hakkı¹⁰³ bulunmaktadır. Ayrıca, TTK md. 118 (YTTK md. 104) gereği acente, kendisine bırakılan bölge dâhilinde, aksi kararlaştırılmamışsa tekel hakkına sahiptir. Son olarak portföy hakkı olarak nitelenen sözleşmenin sona ermesinden sonra hakkaniyet prensibi gereği acentenin müvekkilinden talep edebileceği müşteri tazminatı ya da denkleştirme tazminatı talebi de acentenin hakları arasındadır. Portföy hakkı TTK'da ayrıca ve açıkça düzenlenmemiş HGB'de ve YTTK'da, bu hakka ilişkin düzenlemeler yer almıştır.

2.2.1. Ücret İsteme Hakkı

Ücret hakkı acentelik sözleşmesinden doğan borçlarını yerine getiren acenteye, göstermiş olduğu çaba veya gerçekleştirmiş olduğu işin karşılığı olarak verilir. Acentenin zaman içinde gösterdiği performans müvekkilde bir karşılığın birikmesine neden olur. Ücret, acentelik sözleşmesinde acentenin yerine getirdiği sürekli edimlerin karşısında müvekkilin yerine getirmesi gereken edimdir. Acentenin ücret hakkına ilişkin düzenlemelerde acentenin ücrete hak kazanabilmesi için edim fiili (*leistungshandlung*) değil edim sonucu (*leistungserfolg*) esas alınmıştır¹⁰⁴. Bu nedenle acente ücretinin, komisyonculuk sözleşmesinde olduğu gibi aracılık edilen hukuki işlem başına hesap edilerek veya gerçekleştirilmiş işlerin hacmi ve niteliği dikkate alınarak belirlenebilir veya bu işlemlerden belirli bir yüzde acenteye ücret mukabili tahsis edilebilir olduğu kabul edilmiştir.¹⁰⁵ Böylece her biri bağımsız faaliyette bulunan acente ve müvekkilin çıkarları yakınlaştırılmış olacaktır. Bu özelliği nedeniyle gerek Alman ve İsviçre Hukukları'nda gerekse Türk Hukuku'nda ücret hakkı provizyon

⁹⁹ "...Vermittlung oder den Abschluß von Geschäften..."

¹⁰⁰ HGB § 90a'da da uygun bir tazminat ifadesi için "eine angemessene Entschädigung" kullanılmıştır.

¹⁰¹ BAHTİYAR, s. 133.

¹⁰² TTK md. 127, YTTK md. 117. TTK md. 127/2'de düzenlenen avans hakkında faiz isteme hakkı YTTK'da ifade bozukluğu giderilerek ve ayrı bir madde (YTTK md. 128) tahsis edilerek düzenlenmiştir.

¹⁰³ TTK md. 132, YTTK md. 119.

¹⁰⁴ Oysa vekâlet ve hizmet gibi iş görme sözleşmelerinde borcun yerine getirilmesi için genel kural edim fiilinin yerine getirilmesidir, edim sonucu önem taşımamaktadır. EREN, Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Cilt 1, Beta, İstanbul, 1994, s. 115.

¹⁰⁵ KAYIHAN, s. 108.

şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰⁶ Buna karşılık Anglosakson Hukuku'nda, komisyon tanınmakla birlikte acentenin ücret hakkı "*remuneration*"¹⁰⁷ adı altında değerlendirilmektedir. TTK'da, HGB 1. Kitap 7. Kısımında yer alan tahsil provizyonu¹⁰⁸, ve tekeffül provizyonu¹⁰⁹ olarak nitelenen iki provizyon hakkına yer verilmemiş iken YTTK md. 113/4 ile "tahsil komisyonu" ifadesiyle tahsil komisyonu acentelik hükümleri arasındaki yerini almıştır.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için öncelikle aracılık ettiği ya da akdettiği sözleşme, müvekkilin hesabında bir sonuç doğurmalıdır. Bu husus TTK md. 129 ve YTTK md. 114'te "ücrete hak kazanma zamanı" olarak düzenlenmiştir. İkinci olarak müvekkilin hesabında sonuç doğuran sözleşme TTK md. 128'e (YTTK md. 113) göre acenteye ücret isteme hakkı tanır nitelikte olmalıdır.

¹⁰⁶ (<http://dejure.org/gesetze/HGB/1.html>), (http://www.gesetze.ch/sr/220/220_038.htm). Son erişim tarihi: 10.09.2011. Bundan böyle provizyon ve ücret birbirini karşılar nitelikte kullanılacaktır.

¹⁰⁷ 86/653 sayılı Direktifin III. Kısım, "renumeration" ücret başlığını taşımakta olup ücret isteme hakkı md. 6 ila md. 12 arasında ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Fakat md. 7'den itibaren komisyondan bahsedilmiştir. Bu haliyle gerek AB Direktifi gerekse Direktif kaynak alınarak 1994'de İngiltere'de yürürlüğe giren 07.12.1993 T. ve 3053 S. Acentelere Hakkında Yönetmelik komisyondan farklı olarak ücreti ayrıca ve açıkça düzenleyerek tanımıştır. Anılan düzenlemelerde komisyon, acenteyi ücretlendirme yollarından biri olarak kabul edilmiştir. Acentenin aracılık ettiği sözleşmeler kurulmasa, müvekkili ad ve hesabına akdettiği sözleşmeler müvekkilin ticari alanında sonuç doğurmasa dahi, yalnızca acentelik faaliyeti ile gösterilen emeğin karşılığında maktu bir ücret kararlaştırılabilir. Bu halde dahi acentenin, mesai saatleri ve iş koşullarını düzenlemekte serbest olması kaydıyla, bağımsızlık unsurunun zeval görmeyeceği kabul edilmelidir. Aynı yönde bkz. ARKAN, s. 196.; KINACIOĞLU, s. 58. Sözleşme ile maktu bir ücret üzerinde anlaşılmış olsa dahi aksi açıkça kararlaştırılmadıkça ya da taraf iradelerinin yorumundan anlaşılmadıkça acente provizyon hakkına sahip olacaktır. O halde acentelik sözleşmesinin tarafları ücret hakkını ve kapsamını belirlerken yalnızca edim fiilini, yalnızca edim sonucunu ya da bunların her ikisini birlikte esas kabul edebilir. Provizyon hakkına ilişkin hükümler, tarafların sözleşme ile ücret hakkını yalnızca edim fiiline dayandırdığı ve edim sonucunun ücret artışına veya azalışına sebep olmayacağını belirlediği halde uygulanmaz. Bu hal dışında acentenin provizyon hakkı ayrıca kararlaştırılmamış ise TTK/YTTK hükümlerince tespit olunur.

¹⁰⁸ OR md. 418/L. HGB § 87(4)Tahsil komisyonu "Inkassoprovision".

¹⁰⁹ "Delkredereprovision", genellikle "tekeffül provizyonu" şeklinde ifade edilmektedir. TTK'da düzenlenmemiş olan bu husus "Komisyoncunun kefaleti" başlığını taşıyan BK md. 421'de düzenlenmiştir. TTK md. 116 ve YTTK md. 102 gereği hüküm sözleşme-ci acenteler için caridir. ARKAN, komisyoncuyla ilgili kısımda bu provizyon türüne "dükrür ücreti" demektedir. BK 421/2 de kefil olan ibaresine rağmen; kefalet, garanti veya BK md. 110 anlamında 3. kişinin ifasını taahhüt olup olmadığı konusu tartışmalıdır.

2.2.1.1. Ücret Hakkının Kaynağı

TTK md. 128/1, acentenin, iki halde ücret talep etme hakkını haiz bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki fiilen aracılıkta bulunulan veya akdedilen sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler kural olarak acentelik ilişkisi devamınca kurulmuş olmalıdırlar.¹¹⁰ İkincisi ise acentenin tekel hakkından kaynaklanan kendisine tanınan bölge içindeki şahıslarla müvekkilin yapmış olduğu sözleşmelerdir. Burada müvekkilin yapmış olduğu sözleşmenin acentenin acentelik faaliyetlerine dayanması gerekmektedir. Bu nedenle ikinci husus tekel hakkı ile birlikte değerlendirilecektir. YTTK md. 113 iki ücret sebebi daha belirlemiştir. İlk sebep, acentenin kural olarak acentelik sözleşmesi süresince kurulan işlemlerden dolayı ücret isteyebileceğine ilişkin düzenlemenin istisnasını oluşturur. Buna göre acente, acentelik ilişkisi sona erdikten sonra müvekkil ile acentenin çabası sonucunda akdedilen sözleşmelere ilişkin ücret hakkıdır. İkinci ise acentenin müvekkilin talimatına uygun olarak tahsil ettiği para sebebiyle ücrete hak kazanmasıdır.

2.2.1.1.1. Acentelik Faaliyetlerine Dayanan Sözleşmeler Nedeniyle

Kanun koyucu, acentenin ücret talep edebilmesini, müvekkilin akdettiği sözleşmede aracılık faaliyetine ya da müvekkil nam ve hesabına akdedilen sözleşmenin müvekkil hesabında yarattığı olumlu netice dayandırmaktadır. Bu sebeple müvekkilin akdettiği sözleşme veya acentenin akdettiği sözleşmenin müvekkil hesabındaki olumlu neticesi ile acentenin faaliyeti arasında bir neden sonuç ilişkisi olmalıdır.¹¹¹ Esasen bu husus, aracı acenteler bakımından bir anlam taşımaktadır. Sözleşme yapma yetkisi haiz acentenin müvekkili nam ve hesabına akdettiği sözleşmeden dolayı ücret talep edebilmesinde tereddüt yoktur. Müvekkilin hesabında sonuç doğuran sözleşme ile acentenin müvekkili namına yaptığı sözleşme aynı sözleşme olduğundan bir nedensellik bağının olup olmadığını tartışmak anlamsız olacaktır. Aracı acenteler içinse aracılık faaliyetlerinin, müvekkilin akdettiği sözleşmeye neden olup olmadığı konusu uyumsuzluğa neden olabilecektir. Müvekkil üçüncü kişi ile akdettiği sözleşmenin acentenin aracılık faaliyetlerine dayanmadığını, kendisinin sözleşmeyi

¹¹⁰ DERYAL, s. 81.

¹¹¹ KINACI, 946.

başka nedenlerle yaptığını belirterek acentenin ücretini ödemekten imtina edebilecek midir? TTK md. 128/1 ve YTTK md. 113/1 karşısında, acentenin aracılığına rağmen acenteye veya müvekkil ile kurulamamış sözleşmeler, sonradan bir şekilde müvekkil ile doğrudan gerçekleşmiş ise müvekkil ancak sözleşmenin kurulmasında acentenin faaliyetlerinin etkili olmadığını ispatlayarak acentenin ücret taleplerini geri çevirebilecektir.

TTK'da nedensellik ilkesi yer almamasına rağmen acentelik sözleşmesinin niteliği gereği nedensellik ilkesiyle uyum içerisindedir.¹¹² Aynı anlayış YTTK'da genişletilerek sürdürülmektedir. Acentenin faaliyetleri dışında, müvekkili sözleşme yapmaya iten diğer sebeplerin acentenin ücrete hak kazanmasında dikkate alınmamalıdır. Acente sözleşmenin kurulması yönünde az ya da çok çaba göstermiş olmakla ücrete hak kazanacaktır. Salt aracılık faaliyetini icra eden bir acentenin müşteri için aracılık denemesinde bulunduğu hallerde müşteri doğrudan müvekkil ile sözleşme yapma yoluna gitse bile acente ücreti talebe haklı olacaktır.

Acentenin aracılıkta bulunduğu ya da akdettiği işlemlere benzer nitelikteki, müvekkilin üçüncü kişilerle doğrudan yaptığı işlemler için, ücret talep edip edemeyeceği konusu TTK'da açıkça belirtilmiş değildir. Gerek Alman gerekse İsviçre Hukuklarında acenteye fiilen aracılıkta bulunduğu ya da müvekkil namına akdettiği sözleşmelere benzer nitelikteki, müvekkilin diğer işlemleri için de ücret talep edilebileceği açıkça belirtilmiştir.¹¹³ YTTK md. 113/1, bu hususa açıklık getirmektedir. Buna göre, acente acentelik sözleşmesi süresince kendi çabasıyla müvekkilin kurduğu işlemlerin yanı sıra, aynı nitelikteki işlemler için kazandırmış olduğu kişilerle müvekkilin kurduğu işlemler için de ücret talep edebilecektir. Bu halde acente aracılık yapmamış ya da sözleşmenin kurulmasında faaliyet göstermemiştir; fakat acente işlemin

yapıldığı üçüncü kişiyi müvekkilin müşteri olarak kazanmasında etkili olmuştur.¹¹⁴ Fıkranın devamında acentenin üçüncü kişinin müşteri olarak kazandırılmasında önceki acenteler ile birlikte etkili olduğu durumlarda önceki acenteye ait olduğu ölçüde ücreti talep hakkının doğmayacağı belirtilmektedir. Burada hem bir işlemten dolayı ayrı iki acente için çifte ücretlendirilmenin yapılamayacağı hem de üçüncü kişinin müvekkile müşteri olarak kazandırılmasında birden fazla acentenin çabaları oranında ücrete hak kazanacakları sonucu çıkmaktadır.

Üçüncü kişinin müşteri olarak kazandırılmasında birden fazla acenteden hangisinin etkili olduğu konusu gibi acentenin tekel hakkının sözleşme ile kaldırıldığı hallerde birden fazla acentenin faaliyetleri arasından hangisinin faaliyeti ile nedensellik ilişkisi kurulabileceği de güçlük teşkil edebilir. Bu durumda çabası ile sözleşmenin imzalanmasında etkin rol oynayan acente ücret isteme hakkına sahip olacaktır. Bunun gibi biri önce, diğeri sonra atanan iki acentenin faaliyetlerinden hangisinin aracılık edilen ya da akdedilen sözleşmede etkin olduğunu belirlemek de acentenin ücret isteme hakkı ile bağlantılıdır. Sözleşme süresince acentenin yapmış olduğu işlemler için ücret talep edebilmesinde bir ispat sorunu olmamasına rağmen acentenin sözleşme süresi içinde müvekkilin benzer nitelikteki işlemlerin gerçekleştirmesinde etkili olup olmadığının ispatının kime yükletileceği belirli değildir. Aynı sorun biri önce diğeri sonra atanan iki acenteden, öncekinin ücret talep etmesi halinde de ortaya çıkacaktır. Fakat her halde acenteye verilmesi gereken ücret normal faaliyeti karşılığı kendisine verilen ücretten daha az olacaktır. Zira acente aracılıkta bulunduğu veya akdettiği sözleşmede harcadığı çabadan farklı bir gayret sonucu ücrete müstahak olmuştur.¹¹⁵

2.2.1.1.2. Acentenin Tekel Hakkı Nedeniyle

Acentenin tekel hakkı, TTK md. 118'de düzenlenmiştir. YTTK md. 104 ile korunmuştur. Buna göre aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça, müvekkil aynı yer veya bölgede aynı ticaret dalıyla ilgili birden fazla acente atayamayacağı gibi acente de birden

112 KAYIHAN, s. 110.

113 HGB § 87(1): "Acentenin, sözleşme ilişkisinin devamı esnasında kendi faaliyetinden doğan, kendisinin aynı türden işler için müşteri olarak kazandırdığı üçüncü kişilerle yapılan bütün işler için ücret talep hakkı vardır.", OR 418 G.: "Acentenin, acentelik ilişkisi esnasında aracılık ettiği ya da akdettiği tüm işlemler için provizyon talep etme hakkı vardır. Aynı şekilde karşılıklı yazılı bir anlaşmanın yokluğu halinde, acentelik ilişkisi esnasında kendi katkısı bulunmaksızın müvekkil tarafından akdedilen böylesi işlemler için müşteri olarak bulunduğu takdirde yine provizyon talep etme hakkını haizdir."

114 YTTK md. 113, 1. fıkraya gerekçesi, www.basbakanlik.gov.tr. Bu madde HGB § 87 lafzı tercih edilerek düzenlenmiştir.

115 KAYIHAN, s. 112.

fazla müvekkil için aynı veya benzer ticaret dallarına ilişkin olarak acentelik yapamayacaktır.¹¹⁶ Acentenin tekel hakkının ortadan kaldırılması ancak yazılı olarak kararlaştırılmasına bağlıdır. Aynı şekilde müvekkil, yazılı olarak kararlaştırılmış ise bir bölge veya yerde birden fazla acente atayabilecektir. Acentenin aksini yazılı olarak kararlaştırması kanunun kendisine tanıdığı bu haktan feragat ettiği anlamına gelmektedir.¹¹⁷

TTK md. 128, acentenin fiilen aracılıkta bulunduğu veya akdettiği muamelelerde aracılıkta bulunmamakla beraber bölgesi içindeki şahıslarla müvekkili arasında doğrudan doğruya yapılan ve tekel dalı içine giren muamelelerden dolayı ücret isteme hakkını haiz olduğunu belirtmektedir. Bu hüküm çerçevesinde müvekkil acenteye tahsis edilmiş bölge dışında bir hukuki işlem yapmışsa acentenin bölgesi dışındaki bu işlemlerden ötürü ücret talep etme hakkı bulunmayacaktır. Hüküm YTTK md. 131/2 'de aynı anlamıyla benimsenmiştir.

Acentenin tekel bölgesi içinde kalan tüm kişilerin müvekkil ile işlem yapması halinde acentenin çabası olmaksızın bir ücrete hak kazanıp kazanmayacağı konusu tartışmalıdır. Bir görüşe göre acentenin TTK md. 128 gereğince bölge acentesi sıfatıyla ücrete hak kazanabilmesi müvekkilin yaptığı sözleşmenin karşı akdinin ikametgâhı acenteye tanınan tekel bölgesinde olması gerekmektedir. Tesadüfen acentenin tekel bölgesi dâhilinde bulunan üçüncü bir şahsın müvekkil ile sözleşme yapması halinde acente ücrete hak kazanamayacaktır.¹¹⁸ Bir diğer görüşe göre ise üçüncü şahısların acentenin tekel bölgesinde ikametgâha sahip olmaları gerektiği sonucu TTK md. 128 lafzından çıkartılamayacaktır. Madde lafzı üçüncü şahısların fiili olarak o bölgede olmalarını ifade eder. Kaldı ki tekel hakkı TTK md. 128 hükümünün ikamet kaydıyla takyit edilmesine mani olmaktadır.¹¹⁹ Esasen acentenin tekel hakkından kaynaklanan ücreti talep etme hakkı, YTTK md.

113/2 gerekçesinde de açıklandığı üzere, işlemin acenteye tanınan yer veya bölgede acentenin faaliyetleri neticesinde yapılmış olduğu ön kabulü değildir. Burada üçüncü kişinin doğrudan müvekkil ile ilişki kurması acentenin neden olduğu bir sebepten değil üçüncü kişinin tercihinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle nesnel adalet duygusunun tatmini amaçlı bu hüküm bir ikametgâh şartına bağlandığı düşünülmemelidir.

Özetle, müvekkil, acenteyi dışlayarak acentenin tekeline terk ettiği bölge dâhilinde üçüncü kişilerle yapmış olduğu işlemlerden ötürü, acenteye bir ücret ödemekle yükümlü olacaktır. Fakat bu ücret acentenin bizzat yapmış olduğu faaliyetler neticesinde kendisine ödenen ücretten daha düşük olması hakkaniyet gereğidir.¹²⁰ Çünkü acente bizzat yapmış olduğu faaliyetlerde olağan masraflarıyla kıyaslanamayacak ölçüde daha az bir maliyetle ücrete hak kazanmış olacaktır. Bu durumda acente bizzat sözleşmeyi yapmış olsa idi, hangi tür olağan masrafları karşılamak zorunda kalacak idiyse, o masraflar acentenin mutat ücretinden tenkis edilerek bir ücret belirlenmesi hakkaniyete uygun düşebileceklerdir.

Müvekkil acentenin tekel bölgesinde üçüncü kişilerle yapmış olduğu işlemleri vakit geçirmeksizin acenteye bildirmek yükümlülüğü bulunmaktadır. TTK md. 128/2 gereği bu yükümlülüğü yerine getirmeyen müvekkile karşı acente talebe haklı olduğu ücretten başka zarar vukuu bulmuş ise, bu zararı tazmin ettirme hakkına da sahiptir.¹²¹ Fakat bu durumda acente, ücret tutarını aşan bir zarara uğradığını ispatlamakla mükelleftir.¹²²

2.2.1.1.3. YTTK md. 113/3 Nedeniyle

Acentenin ücret hakkı kural olarak sözleşme sırasında mevcuttur. Fakat bazı hallerde acentenin sözleşme süresi sona ermesi veya sözleşmenin feshedilmesinden sonraki işlemler için de ücret isteme hakkı bulunabilecektir. YTTK md. 113/3'e göre; acente işlemin kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde, acentelik ilişkisi sona erdikten makul bir süre sonra müvekkilin o kişilerle kurduğu işlemlerden ötürü ücret talep edebilecektir. Bunun gibi, gerek tekel hakkı nedeniyle gerekse kendi çabasına isnat edilebilecek sözleşmelerden kaynak-

¹¹⁶ TTK md. 118 birbiriyle rekabet eden ifadesini kullandığından acentenin, başka müvekkiller edinebilme şansını acente aleyhine daraltılmış olduğu ileri sürülebilecektir. Fakat maddenin POROY/YAASAMAN'ın da eleştirdiği üzere aynı alanda faaliyet gösterilmesi ölçütünü karşılar şekilde yorumlanmıştır. Nitekim YTTK ile eleştirilere cevap verilmiş ve ifade bozukluğu giderilmiştir.

¹¹⁷ KARAHAN, s. 300.

¹¹⁸ ARKAN, s. 197 dipnot 1.; KINACIOĞLU, s. 60.

¹¹⁹ FRANKO, Nisim, "Acentanın Ücret Hakkı", Reha Poroy'a Armağan, İstanbul, 1995, s. 165.

¹²⁰ KAYIHAN, s. 114.

¹²¹ Ibid., s. 115.

¹²² ARKAN, s. 197.

lanan ücret hakkı nedeniyle, üçüncü kişinin icabı acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmış ise ücret isteme hakkı doğacaktır.

2.2.1.2. Ücret Hakkının Doğumu

TTK md. 129 acentenin ücrete hak kazanma zamanını belirlemektedir. Buna göre: "acente, sözleşmenin yapıldığı tarihte sözleşmeye konu bir malın satın alınması, imal edilmesi veya satılması ise, müvekkilinin malı veya bedeli yahut onun yerine diğer bir karşılığı aldığı tarihte ücrete hak kazanır. Bu hallerde müvekkile isnat edilebilecek bir sebepten dolayı sözleşme yerine getirilmemiş olsa bile acente ücretin ödenmesini isteyebilir." YTTK md. 114 ise HGB § 87a hükmünden esinlenerek düzenlenmiştir. Hem TTK md. 129, hem de YTTK md. 114 ücreti talep hakkının müvekkilin bir borcu olabilmesi için üçüncü kişi ile yapılmış olan sözleşmenin ifa edilmiş olmasını esas almıştır. Fakat duruma göre bir tarafın ifayı yerine getirmesi de yeterli olabilecektir. Fakat hiçbir halde üçüncü kişi ifade bulunmadan acente ücrete hak kazanamayacaktır.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, müvekkil ile üçüncü kişi arasında kurulan sözleşmenin ekonomik açıdan müvekkil lehine sonuç vermesinin gerekip gerekmediği konusu tartışmalıdır. Bir görüşe göre acentenin ücret talep etme hakkı kural olarak sözleşmenin kurulduğu anda doğar, fakat bu ilke mutlak değildir.¹²³ Bir diğer görüşe göre ise ücret talep etme hakkı aracılıkta bulunan ya da akdedilen sözleşmeler müvekkilin ekonomi alanında sonuç sağlaması halinde bulunmaktadır. Üçüncü kişi müvekkile olan ifa borcunu yerine getirmelidir ki acente ücrete hak kazanabilsin.¹²⁴ Esasen provizyon bir sonuç çıkarma ücreti değil fakat bir edim ücretidir. TTK md. 129/1'de gösterilen örnekler tahdit edici değil, tadat edicidir. Bu itibarla mal alım-satımı dışındaki sözleşmeler için de üçüncü kişinin edimini ifa etmesi acentenin ücrete hak kazanabilmesi için esastır.¹²⁵

HGB §87a. (2)'de de acentenin ücrete hak kazanabilmesi üçüncü kişinin edimini ifa etmesine bağlıdır. Fakat HGB §87a.(1)'de kural olarak

müvekkilin sözleşmeyi yerine getirmesinin de gerektiği fakat tarafların aksini yazılı bir sözleşme ile kararlaştırabileceklerini düzenlemektedir. Buna göre, acentenin ücrete hak kazanabilmesi, müvekkilin sözleşmeyi yerine getirmemesi halinde dahi yazılı sözleşme ile öngörülmüşse mümkün olabilecektir. HGB §87a.(3)'de ise müvekkilin edimini hiç ya da gereği gibi ifa etmemesinden kaynaklanan nedenlerden ötürü sözleşmenin sonuç doğurmaması halinde dahi acente ücret hakkına sahip olacaktır. Müvekkil ücret ödeme borcundan ancak edimini ifa edememesini kendisine isnat edilemeyecek bir sebebe dayandırarak ispatlaması halinde kurtulabilecektir.

Sözleşme kısım kısım yerine getirilecek ise acente sözleşme yerine getirildiği ya da getirilmesi gerektiği oranda ücrete hak kazanacaktır. Bu husus TTK md. 129/2'de açıkça belirtilmiştir. Üçüncü kişiyle yapılan sözleşmede kısım kısım ifa kararlaştırılmamış olmakla birlikte müvekkilin ifanın kısımlar halinde yapılmasını kabul etmesi durumunda acentenin ücret hakkına ilişkin bir açıklık bulunmamaktadır. Burada acentenin tacir ad ve hesabına yapmış olduğu sözleşmede öngörülmemiş olmasına rağmen müvekkilin inisiyatifıyla ifanın kısım kısım yapılması kabul edilmekte, acentenin öngördüğü türden bir sonuç acenteye yükletilemeyecek bir sebepten ötürü müvekkilin ekonomi alanında oluşmamaktadır. Genel kural esas alındığında acentenin ifanın gerçekleştiği oranda bir ücrete hakkı bulacaktır. Oysa bu durumda acentenin ifa tamamıyla gerçekleştirilmiş olsaydı duçar olmayacağı zararların tazmin edilmesi gerekebilecek fakat hiçbir zaman tazminat acente ifa tamamıyla gerçekleşmiş olsa idi hak kazanacağı ücretten elde ettiği ücretin farkından daha fazla olamayacaktır. Bu görüşün zayıf noktası müvekkilin kısım kısım ifayı kabul etmemesi halinde kendisine yükletilemeyen bir sebepten dolayı sözleşme sonuç doğurmayacağından acentenin ücrete hak kazanamayacağı kabulüdür. Esasen müvekkil kısım kısım ifayı kabul etmemekle acenteye ücrete ödeme borcundan kurtulma imkânına sahip¹²⁶ iken kabul ettiği takdirde acenteye anılan türden bir hakkın tanınması sistematik olarak tartışmaya açık kalacaktır.

123 KARAYALÇIN, Yaşar, **Ticaret Hukuku Dersleri, Ticari İşletme**, Ankara, 1968, s. 525. ; FRANKO, s. 166.

124 DOMANIÇ, s. 329.; EDGÜ, s. 197.; ARKAN, s. 196.

125 KAYIHAN, s. 117.

126 ARKAN, s. 198.

2.2.1.3. Ücretin Miktarı

TTK md. 130 ücretin nasıl belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Buna göre: "Sözleşmede hüküm bulunmadıkça ücretin miktarı acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül yok ise halin icabına göre mahkemece tayin olunur." Acentelik sözleşmesinde ücretin miktarı müvekkil ile acente arasında serbestçe belirlenebilecektir. Uygulamada acentenin ücreti genellikle yapılan işin değerine göre belirli bir yüzde olarak tespit edilmektedir, acentenin ücreti ifa değeri baz alınarak hesaplanmaktadır.

Bazen komisyon ile birlikte acenteye uğraşına karşılık ücret olarak bir aylık da verilebileceği kararlaştırılabilir. Ancak yalnızca aylık ücret öngörülmüş ise acentelikten söz edilemeyeceği ifade edilmektedir.¹²⁷ Bu görüşe göre sadece bir aylığın tespit edilmesi acentenin en önemli unsuru olan müvekkilden bağımsız olma unsuruna gölge düşürecektir.

HGB §87b ücretin miktarını düzenlemektedir. Buna göre: Ücret miktarı sözleşme ile belirlenmediyse, mutad olarak ödenmesi kabul edilebilecek ücret kararlaştırılmış olarak görülmelidir. YTTK md. 115 ise özde bir değişiklik getirmemekte, ücretin sözleşme ile belirleneceği, sözleşme ile belirlenmemiş ise acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle göre belirleneceğini öngörmektedir.¹²⁸ Ola ki, ticari teamüle dahi rastlanmasın YTTK md. 115 gereği asliye ticaret mahkemesi halin icabına göre bir ücret belirleyecektir.¹²⁹

2.2.1.4. Ücretin Ödeme Zamanı ve Yeri, Ücreti Kontrol Hakkı

Ücretin ödeme zamanı TTK md. 131/2'de her üç ayda bir defa ve her halde takvim yılının sonunda veya acentelik sözleşmesi sona erdiği zaman olarak belirtilmiştir. Bu hüküm tamamlayıcı bir hüküm olarak kabul edilmekte ücretin ödeme zamanına ilişkin bir sözleşme hükmünün kararlaştırılabileceği belirtilmektedir.¹³⁰ TTK md. 131/2 ücretin belirlenebileceği zaman aralığının asgari sınırlarını belirlemekte taraflara bu sınırları aşmamak kaydıyla diledikleri gibi zaman aralığı

belirleme yetkisi vermektedir. Buna göre: acente ve müvekkil üç aydan daha kısa sürelerle ücretin hesaplanmasını kararlaştırabilecekler fakat her halde takvim yılı sonu veya acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte kararlaştırılan aralık hitam olunmamişsa bile ücret hesaplanacaktır.

Ücretin ödeme yeri ile ilgili TTK'da açık hüküm bulunmamaktadır. Bu durumda TTK md. 116/2 gereği bir çözüme ulaşmak da mümkün değildir. O halde BK. md. 73/b1'e (YBK md. 89) göre para borçlarının ifa yeri kural olarak alacaklının ifa zamanındaki ikametgâhı kuralından yola çıkarak bir sonuç elde edilebilecektir. Acentenin hak kazandığı ücret para borcu niteliği taşıdığından taraflar aksini kararlaştırmadıkça müvekkil ücreti acentenin ikametgâhında ifa etmelidir.¹³¹

Acentenin hesaplanan ücreti kontrol hakkı TTK md. 130/1 gereği müvekkilin acenteye ait ücretin hesabında dikkate alınan defter kayıtlarının bir suretini acenteye vermeğe mecbur olmasından kaynaklanmaktadır. YTTK md. 116'da ise HGB § 87c/2-3-4 benzeri bir düzenlemeye yer verilmiştir. YTTK'da acentenin, ücretin hesaplanmasına dair tüm hususlar hakkında bilgi istemeye hakkı olduğu, müvekkilin talep karşısında bundan kaçınamayacağı düzenlenmiştir. Ücretin hesaplanmasına esas defter kayıtlarını da acente bu çerçevede isteyebilecektir. Müvekkil, acentenin bu taleplerini karşılamadığı takdirde veya defterlerin doğruluğuna dair kuşku duyulmasını haklı gösteren nedenler bulunduğu takdirde acente gerek bizzat gerekse bir uzman aracılığıyla ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını incelemeyi talep edebilecektir. YTTK'nın ikinci ve son haline, müvekkilin buna rağmen izin vermemesi durumunda, halin mahkeme tarafından en uygun şekilde karara bağlanacağı hükmü eklenmiştir.

2.2.2. Olağanüstü Giderleri ve Faiz İsteme Hakkı

Acente, telefon, posta, mutad seyahat ve noter gibi işingerektirdiği masrafları kendisi üstlenecektir.¹³² Bunun gibi varsa acentelik işletmesinin tüm giderlerini de kendisi karşılayacaktır. Acentenin işi gereği veya işletmesi gereği harcadığı masraflar olağan masraflardır. Ancak acente, acentelik faaliyetlerini yürütmek üzere yaptığı olağanüstü

¹²⁷ İMREGÜN, s. 134.

¹²⁸ Y. 11.HD. 22.09.2000 T., 2000/5857 E., 2000/6965 K., metin için bkz. ERIŞ, s. 1324.

¹²⁹ Bu husus Tasarının ikinci metniyle maddeye eklenmiştir.

¹³⁰ ARKAN, s. 198.; FRANKO, s. 169.; DOMANIÇ, s. 330.

¹³¹ KAYIHAN, s. 126.

¹³² POROY/YASAMAN, s. 227.

masrafları müvekkilinden talep edebilecektir.¹³³ Olağanüstü masraf, müvekkilin talimatıyla ya da acentenin vekâletsiz iş gören sıfatıyla müvekkilin çıkarlarının gerektirdiği işler için harcanan masraflardır.¹³⁴ Olağan ve olağanüstü masraflar her hadise için farklılık gösterebilecektir.¹³⁵ Bu nedenle acentelik sözleşmesinin içeriği, acentenin üstelendiği yükümlüklerin kapsamı olağan ve olağanüstü masrafların ayırımında dikkate alınabilir. Örneğin, acentelik sözleşmesi ile acente gümrük ve nakliye masraflarını da üstlenmiş ise bunlar için olağanüstü masrafları isteme hakkından ziyade bir ücret hakkının doğmuş olduğunu kabul etmek daha uygun olabilecektir.

Olağanüstü giderlerin karşılanmasını talep hakkı, faiz isteme hakkı ile birlikte TTK md. 127'de düzenlenmiş iken, bu haklara YTTK'da md. 117 ve md. 118 ile iki ayrı maddede yer verilmiştir. Buna göre acente yükümlüklerini yerine getirebilmek için yaptığı masraflardan ancak olağanüstü masrafları talep edebilecek ve bu masraflar ya da avans hakkında YTTK md. 20 hükümleri çerçevesinde faiz isteyebilecektir.¹³⁶ Hangi masrafların olağan hangi masrafların olağanüstü sayılacağı sözleşmenin kapsamına, tarafların iradelerine, vaziyetin hal ve şartlarına göre değerlendirilecektir. HGB olağanüstü masrafları talep hakkı çerçevesinde daha basit bir ayırıma işaret etmiştir. HGB § 87d ile acentenin giderleri olağan ve olağanüstü olarak ayrılmamış, acentenin yapmış olduğu masraflardan ancak ticari teamül gerektiriyorsa müvekkilden istenebileceği hükme bağlanmıştır. HGB'ye göre hangi masrafların olağanüstü masraf olarak kabul edilip talebe konu olacağı ticari teamül esas alınarak değerlendirilecektir. TTK ve YTTK ticari teamülün, taraf iradelerinin yorumunda dikkate alınacağını belirttiğine göre acentelik sözleşmesi ile iradelerini beyan eden tarafların hangi türden masrafları olağanüstü masraf olarak kabul edecekleri tespit edilebilir.

¹³³ ÖZDEMİR/KINACIOĞLU, s. 208.

¹³⁴ ARKAN, s. 200.

¹³⁵ KARAYALÇIN (1968), s. 419.

¹³⁶ **Madde 20 - (1)** Tacir olan veya olmayan bir kişiye, ticarî işletmesiyle ilgili bir iş veya hizmet görmüş olan tacir, uygun bir ücret isteyebilir. Ayrıca, tacir verdiği avanslar ve yaptığı giderler için, ödeme tarihinden itibaren faize hak kazanır.

2.2.3. Hapis Hakkı

Acentenin, acentelik sözleşmesinden doğan ücret olağanüstü gider faiz gibi tüm alacakları kendisine ödeninceye kadar acentelik nedeniyle zilyetliğinde bulunan müvekkiline ait menkul eşya ve kıymetli evrak üzerinde hapis hakkına sahip olduğu TTK md. 132/1'de (YTTK md. 119) belirtilmiştir. Acentenin müvekkiline ait menkul eşya ya da kıymetli evrak üzerinde dolayısıyla zilyet olması hapis hakkının kullanılabilmesi için yeterli görülmektedir.¹³⁷ Hapis hakkı kural olarak muaccel alacaklar için kullanılabilir ancak müvekkil aciz halinde ise, acente muaccel alacakları içinde hapis hakkını kullanabilecektir. Acente müvekkile ait malların satışından elde ettiği bedeli de alacakları ödeninceye kadar müvekkiline iade etmekten kaçınabilir. Acente ve müvekkil arasındaki rabita acentenin, acentelik sözleşmesinden beri, bir ilişkiden ötürü acentenin zilyetliğinde bulunan menkul eşya veya kıymetli evrak içinde tabii bağlantı karinesi gereği hapis hakkı bulunduğu kabul edilir.¹³⁸

Acentenin hapis hakkını kullanılmasında, TTK hükümlerinden başka, MK md. 950 vd. hükümleri uygulanabilir. Müvekkil acentenin hapis hakkını kullanmasına rağmen acentelik ilişkisinden doğan borçlarını acenteye ödemediği takdirde, acente MK md. 953/1 gereği hapsedilen şey teslimine bağlı rehlin hükümlerince nakde çevrilecektir. Kıymetli evrakta ise durum biraz farklıdır. MK md. 953/2 gereği hapsedilen kıymetli evrak ise paraya çevirme icra dairesinin borçlu müvekkil yerine gerekli işlemleri yapmasına bağlıdır. Acente gerekli hallerde hapsedtiği kıymetli evrakı paraya çevirmez ve bir şekilde kıymetli evrakta mündemiç hak dermeyan edilemez hale gelirse acentenin sorumlu olup olmayacağı konusu tartışmaya açıktır. Kıymetli evrak kanundan doğan bir hapis hakkı nedeniyle acentenin elindedir. Bu nedenle engellenemez niteliktedir. Hapis hakkı acentenin muaccel ve belli şartlarda müstakbel alacaklarını korumaya yöneliktir. Buna rağmen acente hapsi altındaki kıymetli evrakın vade veya ibraz sürelerine riayet edilmemesi sebebiyle müvekkilinin uğradığı zararlarını karşılamak zorunda olmalıdır.

Hapis hakkının kullanımı ile acentelik ilişkisi fiilen sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Tarafların bundan sonra aralarında mevcut ilişkiye devam

¹³⁷ ARKAN, s. 199.

¹³⁸ KARAYALÇIN, s. 529.; DOMANIÇ, s. 331.

etme niyetleri ortadan kalkmış olmasına rağmen acentelik sözleşmesi hukuken varlığını halen sürdürmektedir. Bu nedenle acentenin müvekkilinin menfaatlerini gözetme borcu sona ermiş değildir. Hapsi altındaki menkul eşyanın paraya çevrilmemesi, kıymetli evrakın tahsili için icra dairesine başvurulmaması acentenin menfaatlerine de aykırıdır. Öte yandan alacaklarının acenteye ödenmemesi haklı bir fesih nedeni oluşturacaktır. İlişkinin tasfiye aşamasında acenteye alacaklarını tahsil edememe riskine karşı tanınmış bu imtiyazın kullanılmaması elde edilememiş menfaat oranında acentenin de hak kaybına uğramasına hatta alacağından fazla ise üstüne tazminat ödemesine sebep olabilir.

2.2.4. Portföy Hakkı

Acentelik ilişkisi sürdüğü sürece bir portföy hakkının varlığından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu hak, bir tazminat alacağı, denkleştirme tazminatı olarak düşünülmüştür. Uygulamada portföy hakkı TTK md. 134/2'ye dayandırılmakta fakat dayanak hukuk tekniğine uymadığı gerekçesi ile eleştirilmekte, hakkın olumlu boşluk doldurma prensibi gereği MK md. 1 ile gerekçelendirilmesi önerilmekte idi.¹³⁹ YTTK md. 122 "Denkleştirme istemi" başlığı altında bu boşluğu ortadan kaldırmaya yöneliktir.¹⁴⁰ Buna göre müvekkil acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da menfaatler elde ediyorsa acentenin talebi halinde uygun bir tazminat ödemek zorundadır.¹⁴¹ Bunun gibi halin tüm gerekleri dikkate alındığında acentenin denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun düşmesi durumunda veya acentenin müvekkiline kazandırmış olduğu müşterilerle acentelik ilişkisi sonrasında yapılan işlemler sebebiyle ücret isteme hakkının halele uğraması halinde acente denkleştirme talebinde bulunabilecektir.

Sonuç

Acentelik YTTK'nın Ticari İşletme Başlıklı birinci kitabının yedinci kısmında düzenlemiştir. İlgili kısım md. 102'de acente tanımı ile başlamaktadır. Merfî kanununun 116. maddesine tekabül eden md. 102

lafzı sadeleştirilerek korunmuştur. Acente tanımı yapılırken örnekleme yöntemiyle acente olmayan bağlı tacir yardımcılarının zikrinden yola çıkılmaktadır. Ne uygulamada ne de doktrinde tacirin bağlı diğer ifadesiyle tâbi yardımcılarının kimler olduğu yolunda bir tartışma yok iken tacirin bağlı olmayan (bağımsız) yardımcılardan acentenin tanımı içinde yer almaları, ancak acente tasnifinin yapılabilmesi için ayırıcı bir unsur olarak önem arz etmemektedir. Ticari faaliyetlerini kanunda adı geçen sıfatlarla yürütmekle birlikte hakikatte gerek müvekkili ile gerekse üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde acente olarak nitelendirilebilecek gerçek veya tüzel kişinin tasnifi acente olacaktır. Uygulamada, "bayilik", "distirübütörlük", "müessellik" gibi sıfatları kullanan acenteler bulunmaktadır. Bu nedenle YTTK'da acentenin tanımı arasında, bağlı tacir yardımcısı olmadığını belirtmek maksadıyla da olsa, bağlı tacir yardımcılarının isimlerinin zikredilmesinden ziyade 86/653/EEC Art.1/2 ve HGB Art.84'de olduğu gibi acentenin bağımsız tacir yardımcısı olarak nitelendirilmesi yeterli olabilirdi. Zira bir kavramın ne olmadığı anlatılmak suretiyle açıklanması, kavramın belirsiz veya soyut olduğu durumlarda tercih edilmelidir. 6762 S. TTK'nın yürürlüğe girdiği yıllarda esasen netlik kazanmamış olan acentelik kurumu bugün Kıta Avrupası hukuklarında yeterli açıklığa kavuşmuş durumdadır.

Öte yandan, doktrinde tartışmalı olan husus acentenin; tacire bağımlı bir tacir yardımcısı olup olmadığı yönünde değil, bağımsız tacir yardımcılarının yanında mı yer aldığı yoksa sui generis bir tacir yardımcısı olarak mı kabulünün gerektiği yönündedir. Esasen yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir acenteden söz edebilmek için tacire tâbi olmama unsurunun mutlak surette gerçekleşmesi lazım gelmektedir. Bu durumda acentenin bağımsız bir tacir yardımcısı olduğu yönünde şüphe olmasa gerektir. Tacirin acenteye, acentenin gördüğü işin karşılığında ücret ödemesi, onun tacire tâbi yardımcı olduğu fikrini zorunlu kılmadığı gibi bağımsızlığına da gölge düşürmemektedir. Öte yandan her hukuki müessese gibi acenteliğin de diğer müesseselerden farklı unsurları barındırıyor olması; ona sui generis bir özellik bahsetmekten ziyade ancak benzerlerinden ayırt edilmesini temin ediyor olsa gerektir. Bu nedenle doktrinde ağırlıklı görüşe katılarak acentenin, tacirin bağımsız yardımcılardan olduğu yönündeki tasnife katılıyoruz.

¹³⁹ POROY/YASAMAN, s. 234.

¹⁴⁰ Acentenin portföy hakkı ayrıca ve açıkça TTK'da bir acentelik hakkı olarak düzenlenmiş değil idi.

¹⁴¹ YTTK md. 122/1a

YTTK md. 102'nin öзде getirmiş olduğu değişiklik acentenin arabuluculuk yaptığı sözleşmeyi merî metinde olduğu gibi ticari işletme adına değil tacir adına yapmayı meslek edinen kişi olarak tanımlanmasındadır.

YTTK acentelik sözleşmesinin şekline ve acentenin tacir sıfatına ilişkin açık düzenlemeler içermemektedir. Acentelik sözleşmesi açıkça şekle tabi tutulmadığından yazılı ya da sözlü olarak yapılabilir. Fakat pratik gerekçelerle, acentelik ilişkisi çerçevesinde yazılı olarak verilmesi ve belirlenmesi gereken yetki ve sorumlulukların, yazılı bir acentelik sözleşmesi kapsamında değerlendirilmesi kolaylık sağlayacaktır. Öte yandan acente TTK md. 12/12 "per se" kabul edilerek tacir sıfatı haiz tacir yardımcısı olarak genellenmemelidir. HGB § 84/4 bu yönde ileri sürülebilecek önemli gerekçelerden biridir.

YTTK'da acentenin borçlarına ilişkin düzenlemeler genellikle sadeleştirilerek korunmuştur. Acentenin borçları konusunda esaslı bir değişikliğe gidilmemiştir. Acentenin hakları hususunda önemli değişiklikler getirilmiş, uygulamada sorun

yaratan hükümler açıklığa kavuşturulmuştur. Bu çerçevede 86/653 Sayılı Direktif YTTK tasarısının ilk metnine bazı eksikliklerle birlikte kaynak teşkil etmiş, fakat ikinci ve yasalaşan metinlerde HGB açık bir biçimde tercüme edilmek suretiyle esin kaynağı alınmıştır. Aslında bu husus YTTK tasarısının gerekçesinde de açıklandığı gibi acenteler ülkesi olmayan Almanya'da dahi acentelerin korunmakta oluşuna dayandırılmış aynı zamanda bir çelişki yaratılmıştır.

6762 S. TTK'da yer almayan fakat uygulamada portföy hakkına dayandırılan denkleştirme tazminatının YTTK md. 122 ile açıkça tanınmakta olduğunu görmekteyiz. Esasen 86/653 S. AB Direktifi ile Alman, İngiliz ve İtalyan hukuklarına da uyumlaştırma gereği geçmiş bulunan denkleştirme talebi ve tazminatı YTTK'da düzenlenmiştir. Direktif md. 19'da, denkleştirme talebi ve tazminat konulu md. 17 ve md. 18 hükümlerinin deroge edilemeyeceğini, acentenin bu hükümlerle kendisine tanınan haklardan acentelik sözleşmesi sona ermeden vazgeçemeyeceğini belirtmiştir. YTTK'da da aynı ilkeler gözetilmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ANONİM, **Handelsgesetzbuch**, 18. Auflage, Deutscher Tashcenbuch Verlag, München, 1979.
- ARKAN, Sabih, **Ticari İşletme Hukuku**, 6. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2001.
- BAKTIR, Selma, **Ticari İşletme Hukuku**, İzmir, 2004.
- BAHTİYAR, Mehmet, **Ticari İşletme Hukuku**, Beta, İstanbul, 2003.
- BOWSTEAD, F.M.B. ve REYNOLDS, Graziadei, **Bowstead and Reynolds on Agency**, 17th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2001.
- CANARIS, Claus-Wilhelmd, **Handelsrecht: ein Studienbuch**. 23. Auflage, Carl Heymanns Bech'sche, München, 2000.
- CHRISTOU, Richard, **International Agency, Distribution and Licensing Agreements**, 4th. Edition, Sweet & Maxwell, London, 2003.
- DALHUISEN, J.H., "Domestic Contract Laws, Uniform International Contract Law and International contract Law Principles. International Sales and Contractual Agency", **European Business Law Rewiev**, Yıl: 2000, Cilt 11 S.4 (s. 200-315)
- DERYAL, Yahya, **Ticaret Hukuku**, 6. Baskı, Trabzon, 2002.
- DOMANİÇ, Hayri, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Cilt I, Temel, İstanbul, 1988.
- EDGÜ, Ekrem, **Ticaret Hukuku**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1964.
- ELLIOT, Catherine ve QUINN, Frances, **English Legal System**, London, 2004.
- EREM, Turgut S, **Ticaret Hukuku Prensipleri**, Cilt I, 5. Baskı, İstanbul, 1973.
- ERİŞ, Gönen, **Kara Türk Ticaret Kanunu Ticari İşletme ve Şirketler**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.
- ESENER, Turhan, **Mukayeseli Hukuk ve Hususiyetle Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Bakımından Salâhiyete Müstenit Temsil**, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1961.
- FRANKO, Nisim, "Acentanın Ücret Hakkı", **Reha Poroy'a Armağan**, İstanbul, 1995.
- GÜMÜŞ, Mustafa Alper, **Türk İsviçre Borçlar Hukukunda Vekilin Özen Borcu**, Beta, İstanbul, 2001.
- HESSELINK, Martin W. ve RUTGERS Jacobien W. ve DIAZ, Odavia Bueno ve SCOTTON, Monalla ve VELDMAN, Muriel, **Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts**. Munich, 2006.
- HOPT, Klaus, **Handelsvertreterrecht**, 3 Auflage, Beck'sche Kurz-Kommentar, Verlag C.H. Beck, München, 2003.
- İMREGÜN, Oğuz, **Kara Ticareti Hukuku Dersleri**, 11. Bası, İstanbul, 1996.
- KARAHAN, Sami, **Ticari İşletme Hukuku**, 13. Baskı, Mimoza, Konya, 2004.
- KARAYALÇIN, Yaşar, **Ticaret Hukuku Dersleri, Ticari İşletme**, Ankara, 1957.
- KARAYALÇIN, Yaşar, **Ticaret Hukuku Dersleri, Ticari İşletme**, Ankara, 1968.
- KAYIHAN, Şaban, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Beta, İstanbul, 1999.
- KINACIOĞLU, Naci, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, Ankara, 1963.
- KOLLER, Ingo ve ROTH, Wulf-Hennig ve MORCK, Winfried, **Handelsgesetzbuch, Kommentar**, 3. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2002.
- KÜSTNER, Wolframd ve THUME, Karl-Heinz, **Handbuch des gesamten Aussendienstrechts, Band 1, Das Rect des Handelsvertreterers**, 3. Auflage, Verlag Recht und Witschaft GmbH, Heidelberg, 2000.
- LUSK, Harold F. ve HEWITT, Charles MD ve DONNEL, John D. ve BARNES, A. James, **Business Law**, 3rd. Edition, Irwin-Dorsey, Georgetown, 1974.
- MUNDAY, Roderick, **Agency: Law and Principles**, Oxford University Pres, New York, 2010.
- ÖZDEMİR, Necdet ve KINACIOĞLU, Naci, **Türk Ticaret Hukuku Başlangıç Hükümleri**, 5. Baskı, Ankara, 1984.
- PEKCANITEZ, Hakan ve ATALAY, Oğuz ve SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral ve ÖZEKES, Muhammet, **İcra İflas Hukuku**, 5. Bası, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2007.
- POROY, Reha ve YASAMAN, Hamdi, **Ticari İşletme Hukuku**, 10. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2004.
- SAINTER, Séverine, **Commercial Agency Law: A Comparative Analysis**, Ashgate, Burlington, 2002.
- SINGLETON, Susan, **Commercial Agency Agreements: Law and Practise**, Butterworths Series, London, 1998.
- SCHULZ, Albrecht, "Protection of Agents, Distributors and Franchisees" in **Disributorships, Agency and Franchising in an International Arena: Europe, The United States, Japan and Latin America**, Edited by Dennis Campell, Louis Lafili, Kluwer, Deventer, 1990.
- SCHMIDT, Karsten, **Handelsrecht**, 5. Auflage, Carl Heymans Verlag, Köln, 1999.
- STEINMANN, Thomas ve KENEL, Philippe ve BILLOTTE, Imogen, **Le Contract d'Agence Commerciale en Europe**. Schulthess, Zurich, 2005.
- TANDOĞAN, Haluk, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt I/1 Kendisine Özgü Yapısı Olan ve Karma Sözleşmeler, Satış, Bağışlama**, 3. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Türkiye İş Bankası Vakfı, Ankara, 1984.

TOBLER, Christa ve BEGLINGER, Jacques, **Essential EU Law in Charts**, 2nd Lisbon Edition, hvgorac, Budapest, 2010.

YAVUZ, Cevdet, **Türk-İsviçre ve Fransız Medeni Hukuklarında Dolaylı Temsil**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.

Elektronik Adresler:

<http://dejure.org/gesetze/HGB/1.html>
<http://www.bger.ch>
<http://www.opsi.gov.uk>
<http://www.europa.eu>
<http://www.scotcourts.gov.uk>
<http://www.bailii.org>
<http://www.tbmm.gov.tr>
<http://www.basbakanlik.gov.tr>
<http://www.kazanci.com.tr>

KISALTMALAR CETVELİ

AB : Avrupa Birliği	S. : Sayı
Art. : Artikel/article/madde	s. : sayfa
ATAD : Avrupa Birliği Adalet Divanı	ss. : sayfa aralığı
BK : 818 Sayılı Borçlar Kanunu	Ter. : Terkip
E. : Esas sayısı	TFEU : Treaty on Functioning of the European Union/ Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkındaki Anlaşma
HD : Hukuk Dairesi	TTK : 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
HGB : Handelsgesetzbuch/ Alman Ticaret Kanunu	vd. : ve devamı
HMK : 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu	vs : versus
K. : Karar sayısı	Y. : Yargıtay
md. : madde	YBK : 6098 Sayılı Borçlar Kanunu
MK : 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu	YTD : Yargıtay Ticaret Dairesi
OR : Obligationenrecht/ İsviçre Borçlar Kanunu	YTTK : 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
RG : Resmi Gazete	
rn : rundnummer	